

KYLLÄ MAAILMAAN TUNTEITA MAHTUU!

Tunnetaito- ja vuorovaikutustuokit oppimiskokemuksena
erityistä tukea tarvitseville 5. – 6. luokan oppilaille

Niina Inberg

Opinnäytetyö

Kevät 2015

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Inberg, Niina.

Kyllä maailmaan tunteita mahtuu! Tunnetaito- ja vuorovaikutustuokioiden oppimiskokemuksena erityistä tukea tarvitseville 5. – 6. luokan oppilaille.

Kevät 2015. 85s., 14 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, Sosionomi (AMK).

Opinnäytetyö on toteutettu yhteistyössä Satakunnassa sijaitsevan erityisopetuksen osaamiskeskuksena toimivan koulun kanssa.

Opinnäytetyö rakentuu teoreettisesta viitekehystä, tunnetaito- ja vuorovaikutustuokioiden suunnittelusta, ohjauksesta ja havainnoinnista, itse tekemieni ja opettajan tekemien havaintojen koonnista sekä yhteenvedo- ja johtopäätösosuuksista.

Toiminnallisen opinnäytetyön keskiössä ovat erityistä tukea tarvitsevat 5.-6. luokan oppilaat, jotka ovat erityiskoulussa yksilöllisen tuen ja ohjauksen mahdollistumiseksi. Useimmilla on neurokognitiivisia häiriöitä, jotka näkyvät toiminnan ohjauksen puutteena, häiriökäyttäytymisenä, keskittymisvaikeutena sekä tunneilmaisun ja vuorovaikutustaitojen haasteellisuutena.

Tunnetaito- ja vuorovaikutustuokioiden aikana tarkoituksena on kartoittaa oppilaiden toimintaa erilaisissa vuorovaikutustilanteissa, tunteiden ilmaisun ja tunnistamisen kykyä, luokan tunneilmapiiriä sekä arvioida tunne- ja vuorovaikutusharjoitteiden tarpeellisuutta erityistä tukea tarvitsevan nuoren kannalta.

Tulosten mukaan erityistä tukea tarvitsevat nuoret tarvitsevat lisää mahdollisuuksia harjoitella tunnetaitoja, ryhmätyöskentelyä ja sosiaalisia taitoja. Tuokioiden aikana erityisesti luokan pojat tarvitsivat paljon tukea, yksinkertaisia ohjeita sekä aikuisen läsnäoloa suoriutuakseen annetuista tehtävistä ja työskennelläkseen ryhmässä.

Uskallan väittää, ettei erityiskoulun tärkein päämäärä ole uusien asioiden opettaminen vaan niiden mahdollisuuksien luominen, joiden avulla oppilaat voivat opetella itseänsä ilmaisua ja toimimista erilaisissa verkostoissa.

Asiasanat: tunnetaidot, vuorovaikutustaidot, ryhmätoiminta, erityinen tuki, erityiskoulu, neurokognitiiviset kehityshäiriöt, toiminnalliset ja luovat menetelmät, havainnointi

ABSTRACT

Inberg, Niina.

There is a place for emotions in this World! The emotion and interactive ability lessons as learning experience for 5th – 6th grade students who need special support.

85p., 14 appendices. Language: Finnish. Spring 2015.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services.

Degree: Bachelor of Social Services.

This thesis was created for the Degree Programme in Social Services. It was executed in co-operation with a development centre for special education, a school centre located in Satakunta.

The theoretical framework considers students who need special education and brings up the aspects of emotions, interaction abilities and functional methods. In addition, there is information on the planning of the emotion and interactive ability lessons, including guidance and observations of them and conclusions.

The focus is on 5th – 6th grade students who are studying in a school for children with special needs to allow individual support. Most of the students have neurocognitive conduct disorder exhibited by a lack of their own action guidance, abnormal behavior, distractibility, challenges in emotional and interactive abilities and working in groups.

The aim was to examine the student's behavior in different situations; their ability to express and recognize emotions and observe the atmosphere in the classroom. In addition, to evaluate how necessary those exercises are for young who need special support.

The conclusion is that students need more opportunities to practice emotion and social skills. During the lessons it was observed that boys especially needed support, simple instructions and adult supervision, so that they can accomplish tasks and work in groups.

I dare to claim the most important goal in special education school is not teaching issues but learning how to express yourself and act in different situations.

Keywords: emotion abilities, interaction abilities, group work, special support, special education school, neurocognitive conduct disorders, functional methods, observation

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	7
2 TOIMINNALLISEN OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT	9
2.1 Opinnäytetyön idean syntyminen	9
2.2 Innostuksesta todelliseen tarpeeseen	10
2.3 Aiheen omakohtaisuus	11
2.4 Opinnäytetyön eettisyys	11
3 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITE	14
3.1 Toiminnallisen opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite	14
3.2 Keskeiset käsitteet ja aiemmat tutkimustulokset	16
3.3 Kohderyhmä	19
3.4 Hyvinvoinnin ja mielenterveyden merkitys arjen vuorovaikutuksessa.....	20
3.5 Hyvän arjen kehä -mallin näkyminen käytännössä	21
3.6 Toiminnan ja käyttäytymisen yhteys	22
4 TUNNE- JA VUOROVAIKUTUSTAITOT	24
4.1 Mitä tunteet ovat?	24
4.2 Tunteen, tuntemuksen ja toiminnan yhteys	25
4.3 Tunteet käyttäytymisen ohjaajina	26
4.4 Tunteensiirto vuorovaikutuksessa	27
4.5 Tunneäly ja sosiaaliset taidot	29
5 ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVA NUORI KOULUN VUOROVAIKUTUSILMAPIIRISSÄ.....	31
5.1 Erityisen tuen tarve – miten se näkyy ja vaikuttaa?	31
5.2 Luokan vuorovaikutukseen vaikuttavat tekijät.....	32
5.3 Aikuisen rooli luokahuoneessa.....	35
6 SOVELLETUT MENETELMÄT JA TUOKIOIDEN KULKU	38
6.1 Toiminnalliset ja luovat menetelmät	38
6.2 Menetelmien soveltaminen ja erityisen tuen tarpeen huomioiminen.....	39
6.3 Ensimmäinen tuokio: Tutustuminen ja tunnekatsaus	40
6.4 Toinen tuokio: Elävää kuvaa ja aitoa tunnetta	43
6.5 Kolmas tuokio: Tunteita ja tiimityötä.....	43

6.6 Neljäs tuokio: Luokan oma lippu	44
6.7 Viides tuokio: Mukana pelissä	46
6.8 Kuudes tuokio: Yhteisen pöydän äärellä.....	46
7 TUOKIOIDEN HAVAINNOINTI	47
7.1 Havainnointi aineistonhankintamenetelmänä.....	47
7.2 Oman ohjauksen havainnointi	47
7.3 Opettajan havainnoinnin ohjeistaminen	48
8 HAVAINTOJEN TULOKSET	49
8.1 Oman havainnoinnin tulosten koonti	49
8.2 Opettajan havainnoinnin tulkintojen koonti	54
9 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	60
LÄHTEET.....	65
LIITTEET	69
Liite 1	69
Liite 2	70
Liite 3	71
Liite 4	72
Liite 5	73
Liite 6	74
Liite 7	75
Liite 8	76
Liite 9	77
Liite 10	78
Liite 11	79
Liite 12	81
Liite 13	82
Liite 14	85

1 JOHDANTO

Hyvän luokkahengen ylläpitäminen ja oppilaiden toisiaan kunnioittavan vuorovaikutuksen tukeminen on usein haasteellista. Erilaisista yksilöistä muodostuvassa pienessä yhteisössä, luokkahuoneessa, esiintyy sekä tiiviitä ystävyys-suhteita että kiusaamista, torjuttuksi tuleamista ja ulkopuolelle jättämistä sekä monitasoisia kilpailuasetelmia. Varhaisnuorten (10 – 13-vuotiaiden) keskuudessa alkaa esiintyä enenevässä määrin myös tunteiden äkillisiä vaihteluita sekä rajojen koettelemista. Jokainen luokan oppilas on lähtökohtaisesti erilainen omine mielipiteineen, kokemuksineen ja tunteineen. Erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden tunnekuohujen aallokko velloo usein vielä navakammin ja vaikuttaa laaja-alaisemmin oppilaiden arjen sujumiseen. Erityistä tukea tarvitsevat nuoret tarvitsevat koulumaailmassa rinnalleen luotettavia, turvallisia ja heitä kunnioittavia aikuisia, joiden ohjeistamana he pystyvät paremmin toimimaan vuorovaikutuksessa muiden kanssa, kuitenkin uskaltuen olla samanaikaisesti omia persooniaan.

Jotta nämä nuoret oppisivat ilmaisemaan ja tunnistamaan omia ja muiden tunteita sekä toimimaan vuorovaikutustilanteissa sujuvammin, on heille tarjottava mahdollisuus tunteiden ilmaisun ja sosiaalisten tilanteiden harjoitteluun koulun arjessa. Harjoittelun tulisi tapahtua ohjatussa, turvallisessa ja positiivisessa ilmapiirissä, jossa hyväksytään ja huomioidaan oppilaiden yksilölliset erot ja nähdään jokaisen erilaisuus voimavarana.

Lähdin toteuttamaan opinnäytetyötä edellä esitettyjen teemojen pohjalta yhteistyössä erään Satakunnan kaupungin erityisopetuskeskuksena toimivan koulun kanssa. Suunnitelin ja ohjasin koulun 5. – 6. luokan oppilaille kuusi tunnetaito- ja vuorovaikutustuokiota, joissa toiminnallisina ja luovina menetelmin harjoiteltiin tunteiden ilmaisua ja tunnistamista sekä nuorten arjessa kohtaamia vuorovaikutustilanteita. Tuokioista tuon esille omien sekä erityisluokanopettajan kirjaamien havaintojen pohjalta oppilaiden osallistumista harjoitteisiin, heidän vuorovaikutustaan ja käyttäytymistään tuokioiden

aikana sekä kuvailen luokan yleistä tunneilmapiiriä. Yhteenvedossa ja johtopäätöksissä käsittelen tunnetaitojen ja vuorovaikutustilanteiden harjoittelun tarpeellisuutta erityiskoulun arjessa sekä pohdin niissä omaksuttujen taitojen merkitystä erityistä tukea tarvitsevien nuorten tulevaisuuden kannalta.

Opinnäytetyö soveltuu hyödynnettäväksi maan laajuisesti erityisopetusta tarjoavien oppilaitosten sekä erityiskoulujen opettajille, ohjaajille, avustajille sekä muille oppilashuoltoon kuuluville henkilökunnan jäsenille. Tunnetaito- ja vuorovaikutustuokioiden toteutuksiin laadittuja harjoitteita ja tehtävien sovelluksia on mahdollista muokata kunkin kohderyhmän tarpeisiin mielekkäällä tavalla. Tuokioiden harjoitteita voi soveltaa esimerkiksi uutta ryhmää muodostettaessa käyttäen harjoituksia toisiin tutustumiseen, vuorovaikutuksen muodostamiseen sekä ryhmätyöskentelyn mahdollistamiseen. Vaikka opinnäytetyön tunnetaito- ja vuorovaikutustuokiot toteutettiin ensisijaisesti varhaisnuorista muodostetulle oppilasryhmälle, on tuokioiden sisältöä mahdollista soveltaa eri ikäisille kohderyhmille.

2 TOIMINNALLISEN OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT

2.1 Opinnäytetyön idean syntyminen

Toiminnallinen opinnäytetyö on toteutettu yhteistyössä eräässä Satakunnan kaupungissa erityisopetuksen osaamiskeskuksena toimivan koulun kanssa. Kaikilla koulun oppilailla on jonkinlaista erityisen tuen tarvetta eli opetus on eriytetty omaksi erityisopetusta tarjoavaksi yksiköksi.

Lähdin ideoimaan opinnäytetyön toteuttamista syksyn 2013 aikana suorittaessani vammaisuuden syventävän opintokokonaisuuden harjoittelujaksoa kyseisessä erityiskoulussa. Harjoittelun aikana toimin 4. – 9. luokassa muodostetussa pienryhmässä. Luokassa oli erityisluokanopettajan lisäksi kaksi ohjaajaa ja henkilökohtaista koulunkäynninohjaajaa. Toimin luokassa arjen vuorovaikutustilanteissa oppilaita avustaen, tukien ja ohjaten sekä tehden monialaista yhteistyötä mm. erityisluokanopettajien, koulunkäynninohjaajien sekä kuntoutuksenohjaajien kanssa.

Pääsin seuraamaan erityisluokanopettajan viikoittain luokalleen pitämiä Peilitunteja, joissa hyödynnettiin monipuolisen materiaalin avulla tunnetaitojen harjoittelua. Harjoitteissa käsiteltiin muun muassa tunteiden tunnistamista, sanoittamista ja ilmaisua. Peilituntien sisällöt pohjautuivat pääasiassa Tunteesta tunteeseen -ohjaajan oppaan materiaaleihin, joissa ohjataan tunteiden läpikäyntiä kuvien ja sanojen avulla (Edu 1.8.2013.)

Peilitunteja havainnoidessani aloin pohtia ideaa opinnäytetyöstä. Huomasin kiinnostukseni heränneen tunnetaitoja sekä vuorovaikutusharjoitteita kohtaan ja pohdin, voisinko soveltaa niitä opinnäytetyössäni. Pidin mielenkiintoisena, miten erityiskoulun oppilaat, joiden tunteiden ilmaisu ja vuorovaikutustaidot ovat usein puutteellisia, pystyvät harjoitusten avulla ilmaisemaan ja sanoittamaan tunteitaan sekä tunnistamaan arjessa vastaan tulevia tilanteita uudella tavalla.

2.2 Innostuksesta todelliseen tarpeeseen

Syksyn 2013 suorittamani harjoittelun aikana toin erityisluokanopettajalle esille ajatuksen opinnäytetyön toteuttamisesta. Oli heti selvää, että haluan toteuttaa opinnäytetyön toiminnallisena, jonkin produktion suunnitteluna ja ohjaamisena. Opettajan mukaan koulun oppilaat hyötyisivät vastaavanlaisten tuntien järjestämisestä, joita oli aiemmin koulussa toteutettu, mutta rajallisen ajan ja opetussuunnitelman puitteissa tunteja ei ollut voitu sovittaa enää lukujärjestykseen. Koulussa oli siis aito tarve tunnetaitoja ja vuorovaikutusta käsittelevälle ryhmälle.

Ensin tarkoitukseni oli keskittyä opinnäytetyössä vain erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden tunnetaitoihin, mutta huomasin nopeasti saavani tuokioista kohderyhmälle tarkoituksenmukaisemman rakentamalla kokonaisuuden tunnetaito- ja vuorovaikutusharjoitteiden ympärille. Sain koulusta alusta saakka rohkaisua tuokioiden toteuttamiseen. Ensiarvoisen tärkeää on, että opinnäytetyö vastaa koulun aitoon tarpeeseen.

Laadin opinnäytetyöprosessiin sisältyvän työelämäyhteistyösopimuksen Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetyötä ohjaavan opettajan ja työelämäyhteistyötahon edustajan, erityisluokanopettajan, kanssa. Koska tunnetaito- ja vuorovaikutustuokioihin osallistuneet oppilaat olivat alaikäisiä, laadin heidän kotiväelle kirjallisen tiedotteen (liite 1) tuokioista. Luvan kysyminen on toteutettava, sillä tuokiot eivät sisälly opetussuunnitelmaan, vaan ovat koostamiani harjoitteita ja menetelmien sovelluksia.

Kotiväen tiedotteessa kerroin tuokioiden harjoitteista sekä yhteistyöstä luokan kanssa. Kerroin osallistumisen olevan luottamuksellista ja oppilaiden anonymiteettiä kunnioitettavaa. Tiedustelin myös vanhempien suostumusta lapsen osallistumisesta tuokioihin, ja pyysin palauttamaan paperin täytettynä koululle. Kaikki paperit palautettiin määräaikaan mennessä ja jokainen oppilas sai luvan tuokioihin osallistumiseen.

2.3 Aiheen omakohtaisuus

Elämäkokemuksillani on ollut merkitystä sille, että olen suunnannut opinnäytetyön erityislasten ja -nuorten maailmaan. Oltuani 1990-luvun alussa auto-onnettomuudessa ja vammauduttuani sen seurauksena pysyvästi, ovat sen jälkeiset vuodet avartaneet maailmankuvaani monin tavoin. Kahden vuosikymmenen aikana liikuntavamman kanssa eläneenä olen kohdannut monissa asiayhteyksissä eri tavoin vammautuneita ja synnynnäisesti erityispiirteisiä yksilöitä sekä heidän läheisiään ja perheitään. Lisäksi olen päässyt lähietäisyydeltä havainnoimaan pikkuveljeni elämää Aspergerin oireyhtymän kanssa sekä näkemään, millaisia vahvuuksia, haasteita ja erityispiirteitä hänen arkensa sisältää.

Näkökulmien avartuminen ja ennakkoluuloista rakentuneiden raja-aitojen kaatuminen ovat olleet merkityksellisiä. Jokainen kohtaamani yksilö on opettanut minulle jotain itsestäni sekä toisen ihmisen huomioimisesta ja hyväksymisestä. Lisäksi hyvän vuorovaikutuksen merkitys ja tunteiden jakaminen vertaisten kanssa on muodostunut merkityksellisen suureksi voimavaraksi. Pidän myös sosiaalialan tulevana ammattilaisena lisäarvona sitä matkaa, jonka olen veljeni varttuessa hänen rinnallaan saanut taivaltaa. Toivon siirtäneeni pienen osan edellä esittämistäni kokemuksista opinnäytetyön tuokioiden avulla koulumaailmaan, jossa erityistä tukea tarvitsevat oppilaat jakavat ilot ja surut toistensa kanssa.

2.4 Opinnäytetyön eettisyys

Diakonia-ammattikorkeakoulun Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä -opas (2010) tarjoaa työkalun oppilaan ja opinnäytetyön ohjaajan välisen työskentelyn mahdollistamiseen opinnäytetyöprosessin aikana. Opinnäytetyössä on kyse jo olemassa olevan asian, tuotteen, palvelun tai käytännön tutkimisesta ja tarkastelusta tai jonkin asian, tuotteen, palvelun tai käytännön kehittämisestä, parantamisesta tai soveltamisesta. Eettisyys on osa

ammattikorkeakoulujen tutkimus- ja kehittämistoiminnan ydintä. Sen tulee näkyä kriittisenä asenteena tarjottuja tietoja ja käytäntöjä kohtaan. (Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä 2010, 22 – 23.)

Kehittämistoiminnassa keskeistä eettisten tavoitteiden toteutumisessa ovat ihmisten kunnioittaminen, tasa-arvoisen vuorovaikutuksen huomioiminen sekä yksilöiden kunnioittaminen. Kehittämispörosessin eettisyys näkyy tapana, jolla opiskelija suhtautuu tekemäänsä työhön, miten opiskelija reagoi eteen tuleviin ongelmakohtiin sekä kuinka opiskelija suhtautuu kehittämistyössä mukana olevien henkilöiden huomioimiseen ja kunnioittamiseen. Opinnäytetyötä tehdessä keskeistä on asennoitua kriittisesti esille tulevia tietoja ja käytäntöjä kohtaan. Pörosessissa mukana kulkeva rakentava kriittisyys edistää ammatillisuutta, ammattikäytäntöjen kehittämistä sekä jatkuvaa arviointia. (Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä 2010, 11).

Opinnäytetyöpörosessin aikana pitämissäni tunnetaito- ja vuorovaikutustuokioissa oli lähtökohtana, että kohtaan luokan oppilaat arvostavasti ja avoimesti sekä otan heidät huomioon tasavertaisina yksilöinä. Vaikka tunsin osan oppilaista jo etukäteen syksyn 2013 harjoittelun ajalta, pyrin siihen, etteivät ennakko-olettamukseni vaikuttaisi asennoitumiseeni tai havainnointiini. Tuokioista kirjaamani omat ja opettajan kirjaamat havainnoinnit olivat vain itseni luettavissani opinnäytetyöpörosessin ajan.

Suojellakseni oppilaiden sekä koulun henkilökunnan yksityisyyttä, en tuo esille koulun nimeä tai tarkempia sijaintitietoja. Asetin koulun tarkoituksenmukaisesti laajempaan maantieteelliseen alueeseen puhuen eräästä Satakunnan kaupungissa toimivasta erityisopetusta tarjoavasta osaamiskeskuksesta. Koulun nimen ja paikkakunnan esille tuominen ei toisi opinnäytetyölle lisäarvoa, vaan asettaisi oppilaat kyseenalaiseen asemaan ja ulkopuolisten henkilöiden olisi mahdollisuus selvittää, mistä oppilasryhmästä on kyse.

Opinnäytetyöpörosessin aikana pyrin suhtautumaan lähteisiin kriittisesti. En tyytynyt ensimmäiseen saatavilla olevaan materiaaliin tai lähdeaineistoon, vaan pyrin tutkimaan vaihtoehtoja. Koin haasteellisena eettisessä toiminnassa sen, että minulla ei ollut opinnäytetyöpörosessissa työtoveria, jonka kanssa olisin voinut pohtia ja kyseenalaistaa aja-

tuksia, toimintatapoja ja tehtyjä päätöksiä. Argumentointi ja kriittinen tarkastelu tapahtui kuitenkin opinnäytetyötä ohjanneen opettajan kanssa käydyissä keskusteluissa. Sain kuitenkin koko opinnäytetyöprosessin ajan keskusteltua sekä ohjaajan että työelämäyhteistyötahona toimineen erityisluokanopettajan kanssa mieltäni askarruttaneista asioista.

3 OPINNÄYTYETÄYÖN TARKOITUS JA TAVOITE

3.1 Toiminnallisen opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite

Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetyön on tarkoitus antaa opiskelijoille ammatillisia valmiuksia toimia osana työelämän kehittämistyötä erilaisin tutkimuksin, menetelmin ja sovelluksin. Opinnäytetyön on tarkoitus tuoda esille opiskelijan tietoja, taitoja ja näkemyksiä, joiden avulla hän pystyy toimimaan käytännön työelämässä asiantuntijana ja tuomaan ammatillisen osaamisensa puitteissa uusia näkökulmia kehitystyöhön. Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetyössä keskeistä on, että toteutettava tutkimus, menetelmä tai sovellus on työelämälähtöistä, ja että opinnäytetyö pystyy vastaamaan aitoon tarpeeseen. (Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä 2010, 22 – 24.)

Toiminnallisesta opinnäytetyöstä käytetään usein nimeä kehittämispainotteinen opinnäytetyö. Kutsuntatavasta riippumatta toiminnallisuuteen ja kehittämisluontoisuuteen pohjautuvissa opinnäytetyöissä ovat keskiössä käytännön toiminnan ohjeistaminen, opastaminen ja järjestäminen sekä uusien sovellusten, menetelmien ja palveluiden toteuttaminen. Toteutustavat jaetaan tuotekehittelyihin (produktiot), kehittämishankkeisiin tai näiden yhdistelmiin. (Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä 2010, 34.)

Opinnäytetyöprosessissa näen eduksi, että opiskelija valitsee työn omien mielenkiinnonkohteiden ja vahvuusalueiden kautta. Olen kohdallani havainnut tämän lisäävän motivaatiota, perehtyneisyyttä sekä halua suorittaa prosessi mahdollisimman ammatillisesti ja työelämäyhteistyötahoa kunnioittaen.

Opinnäytetyöni erityiskoulun tunnetaitoja ja vuorovaikutusta harjaannuttavien tuokioiden suunnittelu ja ohjaaminen on toiminnallinen kokonaisuus, joka on osa tuotekehittelyä. Tuotekehittelyssä (produktiossa) on luonteenomaista prosessin kertaluontoisuus tai lyhykestoisuus, käyttäjälähtöisyys sekä jonkin toiminnon tai työvälineen kehittäminen osaksi käytännön toimintaa. Lopputuloksena voi olla konkreettinen tuote tai palvelu,

kuten videotallenne, näytelmä, informaatiopaketti, nettisivut, kirjallinen raportti, portfolio tai perehdytysopas. Tuloksena voi olla myös toiminnallinen kokonaisuus, kuten kohderyhmälle suunniteltu teemapäivä tai jonkin uuden menetelmän soveltaminen. (Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä 2010, 33 – 34.)

Opiskelijan on tuotettava käytännön toiminnasta ja menetelmästä kirjallinen raportti, jossa tulee esille työn teoreettinen viitekehys ja ammatilliset näkemykset sekä tuoda esille omaa pohdintaa ammatillaisen näkökulmasta. Keskeistä on, että opiskelija sisäistää työelämäyhteistyötahon aidon tarpeen ja esillä olevat käytännöt ja osaa toimia niiden asettamissa puitteissa. Jotta opinnäytetyöstä muodostuu laadulliset ja ammatilliset kriteerit täyttävä, on toiminnallisen opinnäytetyön aikana suositeltavaa pitää päiväkirjaa työn edistymisestä ja dokumentoida prosessin etenemistä mahdollisimman tarkasti. Tämä edesauttaa kirjallisen työn laatimista ja opinnäytetyön loppuunsaattamista. (Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä 2010, 32 – 38.)

Opinnäytetyön teoriaosuus pohjautuu tunne- ja vuorovaikutustaitojen, ohjaajan roolin ja ryhmätyöskentelyä kuvaavien teorioiden tutkimiseen sekä erityisen tuen tarpeen määrittämiseen. Tuon esille työn omakohtaisuutta sekä harjoittelussa tekemiäni havaintoja siitä, millaisia ulottuvuuksia erityiskoulun oppilaiden tunteiden ilmaisu arjen vuorovaikutustilanteissa sisältää. Lisäksi hyödynnän erityisluokanopettajan kanssa harjoittelussa käytyjä keskusteluja sekä hänen opetusesimerkkejä Peilituntien ajalta.

Tunnetaito- ja vuorovaikutustuokioiden tavoitteena on antaa 5.-6. luokan oppilaille mahdollisuus käydä läpi heidän ikävaiheeseensa ja yksilölliseen kehitykseensä luonnollisella tavalla kuuluvia tunteita ja pohtia niiden ilmenemistä arjen vuorovaikutustilanteissa. Tunteiden ilmaiseminen ja säätely on varhaisnuoruudessa 10 – 13-vuotiaiden henkilöiden kohdalla herkistynyt. Varhaisnuorilla on jo pääasiallisesti ymmärrys ”tunnesääntöjen” ja sosiaalisten roolien yhteydestä. Esimerkiksi tässä iässä erotetaan usein käyttäytymisessä se, miten tunteita ilmaistaan ystävien seurassa avoimemmin kun taas vieraampien seurassa hallitummin. Varhaisnuorilla on usein jonkinlaiset taidot erilaisten ratkaisukeinojen hyödyntämiseen, mikä edesauttaa vuorovaikutustilanteiden sujuvuutta. (Kokkonen 2010, 79 – 96.) Tuokioiden suunnittelussa oli kuitenkin huomioitava erityis-

tä tukea tarvitsevien oppilaiden ja ilman erillistä tukea selviytyvien oppilaiden käyttäytymisen ja vuorovaikutustaitojen erilaiset lähtökohdat.

3.2 Keskeiset käsitteet ja aiemmat tutkimustulokset

Opinnäytetyössä keskeisinä käsitteinä ovat erityisen tuen tarve, tunne- ja vuorovaikutustaidot, ryhmätyöskentely sekä tunteen siirto. Esittelen seuraavassa käsitteet lyhyesti.

Erityistä tukea tarvitseva oppilas tarvitsee koulunkäynnin tueksi yksilöllistä ohjausta muun muassa arjen toimissa, luokan oppimistilanteissa ja sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa. Erityisen tuen tarve aiheutuu vammasta, sairaudesta tai kehityksellisestä viivästyästä näkyen esimerkiksi vuorovaikutuksen ja käyttäytymisen eriasteisina haasteita. Oppilaan kohdalla on tärkeää huomioida hänen sosiaalinen ja psyykinen tilanteensa, sillä usein koulussa ilmenevät ongelmat saattavat johtua muistakin kuin kehityksellisistä tai sairauten pohjautuvista syistä. (Rajala 2007, 25).

Jotta oppilaalle voidaan myöntää erityisen tuen tarpeen oikeuttavia tukitoimia, on opetuksen järjestävältä taholta sekä monialaiselta oppilashuollon työryhmältä hankittava tilanneselvitys. Perusopetuslain (1998/628) mukaan erityisopetuksen järjestämisedellytyksissä tulee huomioida aina oppilaan yksilölliset tuen ja ohjauksen tarpeet. Erityisopetusta voidaan järjestää lähikoulussa muun opetuksen yhteydessä, osittain tai kokonaan erityisluokalla tai kokonaan eriyttynä erityiskoulussa. Erityistä tukea on avattu yksityiskohtaisemmin perusopetuslain (21.8.1998/628) kohdassa 17§ Erityinen tuki. (Perusopetuslaki 1998.)

Toiminnalliset ja luovat menetelmät mahdollistavat leikkien, pelien ja harjoitteiden kautta muun muassa tunteiden ja ajatusten näkyväksi tekemisen (Innokylä i.a..) Sanoja ei välttämättä tarvita, vaan tunteet, ajatukset ja kokemukset voi purkaa toiminnan kautta. Usein toiminnalliset ja luovat menetelmät pyrkivät edistämään ryhmän positiivista ilmapiiriä yhdessä tekemisen kautta. Luovia menetelmiä ovat esimerkiksi musiikki, kuvataide, tanssi ja draama. Luovat menetelmät keskittyvät ihmisten elämäntilanteiden, kehi-

tyksen ja yksilöllisten erojen huomioimiseen ja niiden avulla voidaan vahvistaa itsetuntemusta ja vuorovaikutustaitoja. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos i.a. B).

Tunne- ja vuorovaikutustaidot ovat yksilöllisesti vaihtelevia, mutta niitä ilmennetään aina ryhmässä kontaktissa muiden kanssa (Isokorpi 2003, 14). Tunnetaidot pohjautuvat ihmisen perus- ja sekundääritunteisiin. Tunnetaidot ovat vahvasti kytköksissä kykyymme ylläpitää sosiaalisia suhteita. Hyvä vuorovaikutus on taitoa kannustaa muita, toimia tiimin jäsenenä sekä hallita konfliktitilanteita. Muiden kanssa yhteistyössä toimiminen ja vuorovaikutus ovat kuitenkin monitahoinen ja toisinaan haasteellinen kokonaisuus, jossa sekoittuu joukko vuorovaikutustaitoja ja emootioita. (Isokorpi 2004, 22 – 23.)

Ryhmätyöskentely on ryhmän muodostavien jäsenten tuotos, jossa keskenään erilaiset yksilöt vaikuttavat toisiinsa ja tulkitsevat toisiaan erilaisista lähtökohdista käsin. Ryhmässä työskennellessä ihminen tulkitsee ja peilaa itseään muiden kautta sekä omaksuu uusia itseilmaisun keinoja. Kun ryhmätyöskentelyä ohjaa ulkopuolinen taho, ohjaaja, tuo tämä ryhmään uusia näkökulmia, joiden kautta ajattelu ja erilaisuuden ymmärtäminen ja arvostaminen kasvavat. Tämä lisää myös ryhmän myönteistä ilmapiiriä sekä yhteenkuuluvuuden tunnetta. Aina ryhmässä toimiminen ei ole yksiselitteistä tai helppoa, sillä ihmisten keskinäinen kommunikointi on vahvasti emootioiden ja aiempien kokemuksien värittämää. (Isokorpi 2003, 30 – 36.)

Tunteensiirto on ihmisten välisissä suhteissa vuorovaikutustaitojen kautta tapahtuvaa kommunikointia, jonka perustana on ihmisen minäkuva. Tunteensiirto kehittyy koko ajan ihmissuhteissa ja vuorovaikutustilanteissa, joten opimme jokaisesta kohtaamisemme ihmisestä myös jotain itsestämme. Opimme tulkitsemaan toista ihmistä, hänen tunteiden ilmaisua sekä vastaamaan toiminnallamme tähän. (Isokorpi 2004, 187 – 188.)

Tutustuin opinnäytetyöprosessini aikana vastaavasta teemasta toteutettuihin opinnäytetöihin ja tutkimuksiin, joista esittelen nyt yhden mielekkääksi kokemani esimerkin. Käytin opinnäytetyötä inspiraationa ja tiedonlähteenä muun muassa lähdemateriaalia etsiessäni, tuokioiden toteutustapaa pohtiessani sekä työn aihetta rajatessani.

Aino Laakson ja Roosa-Maria Mäkisen (2014) opinnäytetyö Jotain kivaa kamujen kaa. Peruskoulun 5.-luokkalaisen sosiaalisten taitojen, minäkäsityksen ja arjenhallinnan tukeminen toiminnallisilla menetelmillä, toimii esimerkkinä toiminnallisten harjoitteiden hyödyntämisestä koulumaailmassa varhaisnuorista koostuvan kohderyhmän kanssa. Sekä Laaksolla että Mäkisellä oli aiempaa kokemusta sosiaali- ja kasvatusalan työstä, minkä uskon vaikuttaneen heidän opinnäytetyönsä teeman ja kohderyhmän valintaan. He toteuttivat opinnäytetyön aitoon tarpeeseen vastaten, sillä koulussa kaivattiin keinoja oppilaiden keskinäisen luokkahengen ja sosiaalisten taitojen kehittämiseen. Opinnäytetyö koostuu sekä tutkimuksellisesta että toiminnallisesta osuudesta. (Laakso & Mäkinen 2014, 1 – 3.)

Laakson ja Mäkisen (2014) opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää millaisin menetelmin koulussa voitaisiin tukea oppilaiden sosiaalisia taitoja, positiivista minäkuvaa sekä arjen hallintaa. Nämä sivuavat osittain opinnäytetyöni teemoja, kuten vuorovaikutustaitoja ja ryhmässä toimimista. Tutkimusaineiston he keräsivät toiminnallisten tuokioiden aikana kyselyiden, havainnoinnin, keskustelun sekä dokumentoinnin keinoin. Kattava ja monopuolinen aineistonkeruu on antanut laajaa tieto- ja kokemuspohjaa, joiden kautta loppupäätelmien tekeminen oli vahvasti ammatillista ja perusteltua. (Laakso & Mäkinen 2014, 1 – 3.)

Tutkimuksesta saadulla kehitysidealla koulussa voidaan jatkossa parantaa oppilaiden sosiaalisten taitojen tukemista, positiivisen minäkuvan vahvistamista ja arjen hallinnan taitojen oppimista. Tulosten mukaan harjoitteet edistivät niitä osa-alueita, joissa koettiin olevan puutteita ja haasteita. Tuloksena oli, että toiminnalliset tuokiot vaativat oppilailta motivoituneisuutta, harjoitteissa kohderyhmän iän- ja kehitystason huomioimista sekä jokaisen tasavertaisen osallistumisen mahdollistumien. Niin Laakson ja Mäkisen (2014) kuin opinnäytetyöniikin yhteinen teema on nuorten parissa tehtävän ennaltaehkäisevän työn merkityksen korostaminen. Sain heidän työstään rohkeutta tuoda esille varhaisen tuen merkitystä, nuorten sosiaalisten taitojen kehittämistä, syrjäytymisen vastaista työtä sekä kokonaisvaltaista hyvinvointia, jota kouluissa voidaan tukea.

3.3 Kohderyhmä

Koulu on paikka, jossa keskenään erilaiset oppilaat kohtaavat – halusivat he sitä tai eivät. On vääjäämätöntä, että oppilaille muodostuu koulun sisällä oma sosiaalinen kulttuurinsa, joka rakentuu monitahoisista toverisuhteista, heidän keskinäisestä hierarkiasaan, koulun kirjoittamattomista säännöistä sekä odotuksista. (Laine 2005, 230 – 231.) Koulu voi omalla toiminnallaan lisätä tai tukahduttaa erilaisuuden arvostusta, toisten kunnioittamista, hyväksymistä sekä vuorovaikutteisen ja myönteisen ilmapiirin mahdollistamista. Yhdessä työskentely auttaa nuorta parhaimmillaan syventämään asioiden ymmärrystä ja edistää ryhmätyötaitojen kehittymistä. (Salovaara & Honkonen 2011, 25 – 26.)

Koulussa on hyvä keino harjoituttaa sosiaalisia taitoja, vuorovaikutusta ja muiden erilaisuuden hyväksymistä ryhmätyöskentelyn ja yhteistoiminnallisen oppimisen keinoin yhdessä oppilaiden kanssa. Yhteistoiminnalla tarkoitetaan esimerkiksi kahden erilaisen oppilaan asettamista työskentelemään yhteisen tehtävän ääreen, jolloin erilaiset persoonat kohtaavat ja he pystyvät omaksuma toisiltaan uusia yhteistyötaitoja. Yhteistoinnin avulla voidaan poistaa ennakkoluuloja, edistää luokan sisäistä tasa-arvoa sekä osoittaa oppilaille erilaisuuden rikkauden merkitystä. Pelit, leikit ja niistä koostetut toiminnalliset sovellukset antavat lapselle ja nuorelle mahdollisuuden oppia muun muassa koulutoverin asemaan asettumista, anteeksi antamista ja pyytämistä, ryhmätyöskentelytaitoja sekä uusia puolia omasta itsestä. (Laine 2005, 242.)

Opinnäytetyön yhteistyötaho, erityisopetusta tarjoavana osaamiskeskuksena toimiva koulu, on moniulotteinen vuorovaikutuksellinen yhteisö. Koulussa toteutetaan useiden oppilaiden kohdalla perusopetuslain mukaisesti erityisoppilaille järjestettävää pidennettyä oppivelvollisuutta, joka on kestoltaan 11 vuotta. Tällöin esikoulu aloitetaan silloin kun lapsi täyttää 5 vuotta ja opetusta jatketaan yhdentoista vuoden ajan. Koulun tavoitteena on toimia aktiivisesti yhteistyössä oppilaan kotiväen kanssa sekä edesauttaa lasten ja nuorten yksilöllistä oppimista sekä arjen toimissa selviytymistä.

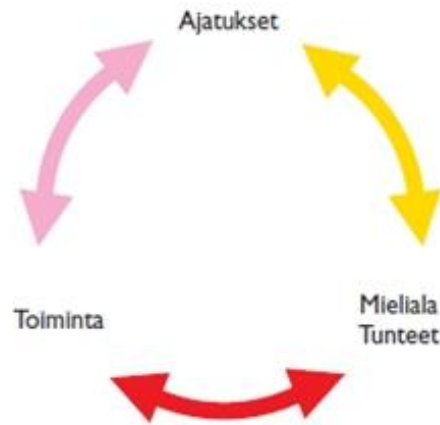
Tunnetaito- ja vuorovaikutustuokioihin osallistuneilla oppilailla ilmenee erilaisia käyttäytymisen ja toiminnanohjauksen häiriöitä, keskittymisvaikeuksia, luki- ja oppimisvaikeutta, haasteita tunteiden ilmaisussa ja tunnistamisessa sekä sosiaalisessa kanssakäymisessä. Tuokioihin osallistuvassa luokassa on yhdeksän oppilasta. Opettajan kanssa oli etukäteen sovittu, että joihinkin tuokioihin saapuu yhdestä kolmeen oppilasta toisista ryhmistä. Kaikki tuokioihin osallistuvat oppilaat olivat toisilleen tuttuja, joten ryhmän muotoutumiseen ja toisiin tutustumiseen ei tarvinnut varata erillistä aikaa.

3.4 Hyvinvoinnin ja mielenterveyden merkitys arjen vuorovaikutuksessa

Lastenpsykiatri, erikoislääkäri ja tietokirjailija Raisa Cacciatore (2013) on koonnut Hyvän mielenterveyden lautasmalli -julkaisuun teemoja niistä ihmismielen sisällä vaikuttavista toiminnoista ja ajatusmalleista, jotka vaikuttavat jokapäiväiseen käyttäytymiseen, tunne-elämään sekä siihen, miten osaamme olla vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Koen, että mielenterveys kytkeytyy laajana ja kaiken kattavana kokonaisuutena ihmisten tunteiden ilmaisuun sekä vuorovaikutukseen. Cacciatoren (2013) mukaan monien lasten ja nuorten tunnetaidot ovat heikot ja niissä ilmenee puutteita. Tämä voi johtua heidän elämänhistoriastaan, kognitiivisesta kehityshäiriöstä tai näiden yhteisvaikutuksesta. Hänen mukaansa tunnetaitoja voi kuitenkin kehittää erilaisin harjoittein, yrittämällä ymmärtää muiden käyttäytymisen syitä ja seurauksia sekä pitämällä huolta omasta ja läheisen hyvinvoinnistaan kokonaisvaltaisesti.

Nyyti ry:n Elämäntaitokurssin osallistujan oppaassa (Aarnio-Tervo, Marttinen & Passiniemi 2010, 6 - 12) Hyvän arjen kehät -mallissa (kuvio 1) esitetään kuinka ajatukset, mieliala, tunteet ja toiminta limittyvät toisiinsa. Ihminen on sen mukaan nähtävä toimivana, tuntevana, tekevänä ja tutkiskelevana kokonaisuutena. Se, mitä teemme ja miten käyttäydymme, on aina muiden ihmisten havaittavissa. Ajatukset ovat sisäistä puhettamme ja voimme siirtää ne muiden kuultavaksi ilmaisemalla mielipiteemme ääneen tai näyttämällä sen sanattomin viestein, elein ja ilmein. Hyvän arjen kehän osa-alueista tunteet ja mieliala ovat vaikeimmin hallittavissa. Vihaisena meidän on haastavaa saada

itseemme hyvälle tuulelle, mutta voimme edistää pahan mielen karkottamista tekemällä jotain mielekästä ja ajattelemalla positiivisia asioita. Tunteiden osalta olemme usein herkkiä ja niiden vietävissä – yhtä kaikki, tunteet ovat tarpeellisia ja aitoja itseilmaisun kanavia.

KUVIO 1. Hyvän arjen kehät -malli (Aarnio-Tervo, Marttinen & Passiniemi 2010, 6 - 12).

3.5 Hyvän arjen kehä -mallin näkyminen käytännössä

Hyvän arjen kehät mallissa (kuvio 1) tuodaan havainnollistavasti esille eri osa-alueiden keskinäinen vuorovaikutus ja niiden kehämäinen jatkuvuus. Tätä näkökulmaa pyrin pitämään mielessäni myös tuokioiden suunnittelu-prosessin aikana. Harjoitteissa halusin saada oppilaat ajattelemaan ja pohdimaan asioita sekä mielessään että sanallisesti keskustellen muiden kanssa. Osan harjoitteista halusin toteuttaa toiminnallisten luovien menetelmien, kuten maalaamisen, elokuvien, musiikin ja liikkeen avulla. (Aarnio-Tervo, Marttinen & Passiniemi 2010, 6 – 12.)

Ajatusten ja sisäisen puheen merkitys on ihmisen toiminnassa ja käyttäytymisessä paljon suurempi, mitä ajattelisi. Ihmisen mieltä painaa usein ajatus siitä, olenko riittävän hyvä ja kelpaanko tällaisena kuin olen. Tällaiset kysymykset vaikuttavat etenkin lasten ja nuorten itsetunnon rakentumiseen. Tuokioiden harjoitteissa käydään läpi muun muassa tunteista ja tuntemuksista puhumista, kokemamme sanalliseksi tekemistä, jolloin vastaamme kysymyksiin siitä, millainen on ajatuksemme ja uskomuksemme itsestämme.

Jokaisen tulisi hyväksyä itsensä ja muut epätäydellisinä, jotta armollisuus antaisi tilaa

epäonnistumiselle ja inhimillisyyden mukanaan tuomille erityispiirteille. Itsetunto on myös alati kehittyvä. Itsetuntoa voi kehittää myönteisemmäksi esimerkiksi kiinnittämällä huomiota hyviin ja positiivisiin asioihin itsessä ja elämässä. Tämän voi tehdä kysymällä itseltään, mikä asia minulla on hyvin juuri nyt. Ei myöskään ole yhdentekevää, millaisessa seurassa vietämme aikamme. On mielekkäämpää olla sellaisten ihmisten kanssa, jotka hyväksyvät meidät omana itsenämme. (Cacciatore 2013.) Ystävyyteen kuuluu toisen hyväksyminen ja arvostaminen – tämä kuuluisi osaksi myös jokaista luokkahuonetta ja koulujen käytävillä vilisevää arkea.

3.6 Toiminnan ja käyttäytymisen yhteys

Jo 1910 ja 1920-luvuilla John Dewey muiden tutkijoiden ohella toi esille idean oppilaiden toiminnan ja tekemisen kautta toteutetusta tutkimuksesta. Deweyn mukaan oppilaat voivat omaksua arvoja ja vuorovaikutustaitoja osallistumisen ja vuorovaikutuksen kautta kun luokkaympäristö on tasa-arvoinen ja demokraattinen. Peruskouluikäisten oppilaiden osallistavan toiminnan merkitystä on tutkittu myös kansainvälisesti ja tutkimuksissa on esitetty luokan ilmapiirin merkitys oppilaiden hyvinvoinnille sekä sosiaalisten taitojen ja käyttäytymisen kehittymiselle. (Uusiautti & Määttä 2013, 29 – 50.)

Kun oppilaiden toiminta ja käyttäytyminen tutkitaan havainnoinnin keinoin, on suurena vaarana, että ryhmää aletaan kohdella ja tarkastella homogeenisenä joukkona sen sijaan, että huomioitaisiin yksilöllisten kokemusten ja näkökulmien vaikutukset käyttäytymistä ohjaavina tekijöinä (Uusiautti & Määttä 2013, 29 – 50.) Erilaisuus ei saa olla yksilöä leimaava ominaisuus, sillä ihmiset ovat pääasiassa keskenään hyvin samanlaisia kun ryhdytään tarkastelemaan meidän perusolemustamme. Ihmisiä yhdistää halu kokea yhteenkuuluvuutta, turvallisuuden tunnetta sekä hyväksytyksi tulemisen tunnetta. (Salovaara & Honkonen 2011, 26.)

Ihmisellä on usein valmius tulkita toisia nonverbaalisen eli sanattoman viestinnän kautta. Voimme esimerkiksi lukea toista ihmistä hänen eleitä, ilmeitä ja kehon asentoa tarkastelemalla, joiden perusteella pystymme usein tulkitsemaan millainen on henkilön

mieliala, asenne tai tunnetila sillä hetkellä. Kyky havaita ja tehdä oikeita tulkintoja sanattoman viestinnän keinoin edesauttaa toimivan vuorovaikutuksen rakentumista ja väärin tulkinnan määrä pienenee. (Laine 2005, 83 – 85.) Kaikille sanattoman viestinnän tulkitseminen ja muiden eleiden, ilmeiden ja kehonkielen lukeminen ei ole helppoa tai luontaista. Erityiskoulun oppilaista useimmilla on kehityksellisistä syistä johtuen haasteita toisten sanattomien viestien vastaanottamisessa sekä omien tunteiden ja ajatusten ilmaisussa ilmeiden ja eleiden kautta. Sanatonta viestintää voi harjoituttaa esimerkiksi ryhmätoiminnallisilla menetelmillä ja tietoisesti elekieltä oppimistilanteissa korostaen.

Yksi tunnetaito- ja vuorovaikutustuokioiden suunnittelun ja ohjaamisen keskeinen tekijä on huomioida erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden lähtökohdat ja elämäntilanteet. Tämä ei tarkoita sitä, että pyrkisin hahmottamaan oppilaiden elämäntilanteiden ja käyttäytymisen välistä yhteyttä, vaan pyrin avoimella kommunikoinnilla ja ilmapiirillä mahdollistamaan jokaisen oppilaan huomioimisen heidän lähtökohtiaan kunnioittaen. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, ettei ketään pakoteta vastaamaan liian henkilökohtaisiin kysymyksiin tai tuomaan esille syvällisiä tunteitaan liian arkaluontoisista aiheista. Pyrkimyksenä on rohkaista oppilaita olemaan mukana kykyjensä mukaan – pelkkä tuokioiden aikainen läsnäolo on jo merkityksellistä.

4 TUNNE- JA VUOROVAIKUTUSTAITO

4.1 Mitä tunteet ovat?

Jos esitän lähimmäiselle yksinkertaisen kysymyksen ”miltä sinusta tuntuu?” on vastaus yleensä ”ihan hyvää”, ”eipä kummempaa” tai ”sellaista tavallista”. Kysymykseen vastaaminen ei kuitenkaan varsinaisesti kerro kovinkaan syvällisesti toisen ihmisen sen hetkisistä tunteista. Se, miltä meistä tuntuu, on suuressa määrin riippuvainen siitä, miten tunteet ylipäättään ymmärrämme. Ihmiset tuntevat tunteita itsensä kautta omiin aiempiin kokemuksiinsa peilaten ja juuri se vaikuttaa ratkaisevasti siihen, kuinka osaamme tulkitella myös toisen ihmisen erilaisia tunnetiloja ja reaktioita. (Puolimatka 2004, 19.)

Tunteet ovat myös aina erottamaton osa meitä – mieltä ja kehoamme. Tunteet eivät voi ilmetä ilman yhteyttä ihmismieleen. Ajatukset vaikuttavat tunteisiimme, jotka taas vaikuttavat siihen miten ja missä kehon osassa ne tunnemme ja purkautuvat ilmaisten niitä teoissamme ja sanoissamme sekä käyttäytymisessämme. (Capacchione 2001, 15.) Tunteita voi kuvailla monin eri tavoin kuten Elämäntaitokurssin osallistujan oppaassa (Aarnio-Tervo, Marttinen & Passiniemi 2010, 21 – 22) esitetään. Oppaassa mainitaan tunteista esimerkiksi seuraavaa.

- Tunteet ovat spontaaneja, lyhytkestoisia ja ohimeneviä.
- Aistimme tunteet fyysisesti kehon eri osissa – hyvänä ja pahana olona.
- Tunne ja järki eivät ole vastakohtia vaan muodostavat tunneälyn.
- Kaikki tunteet ovat aitoja, oikeita ja sallittuja.
- Tunteet tarttuvat, joten ei ole yhdentekevää miten niitä ilmaisemme.
- Tunteet kytkeytyvät kokemuksiimme.

(Aarnio-Tervo, ym. 2010, 21 – 22)

Tunteisiin vaikuttavia ulottuvuuksia ei tule ajatelleeksi jokapäiväisessä arjessa, jossa mielialat ja tunteenpurkaukset vaihtelevat tapahtumienkulkujen välillä. Yksi tunteisiin vaikuttava tekijä on kulttuuri, jonka vaikutuspiiriin synnyimme ja jonka arvojen ja eettisten näkemysten puitteissa meidät kasvatetaan. Tällöin nousee keskeiseksi kulttuuriin

sidotuiksi kysymyksiksi, mikä on sallittua tunteiden ilmaisussa ja millaisia asioita on luvallista näyttää muille. Kulttuuriin kytkeytyvä kasvatusta on yksi keskeisimmistä käytännöistä ja ilmenemismuodoista. (Puolimatka 2004, 19.)

Tunteiden selittämistä ja ilmenemistä käsiteltiin jo suurten filosofien pohdinnoissa. Aristoteles toimi omana aikanaan tunteiden puolestapuhujana. Hän näki tunteilla olevan myönteinen merkitys ihmisen tasapainoisen elämän muodostumisessa. Tunteet ovat siis olennainen ja erottamaton osa inhimillistä elämää. Aristoteles jaotteli tunteet luonnollisiksi (ilo, suru, pelko, jne.), sisäsyntyisiksi ja yhteisöissä opituiksi tunteiksi, jolloin kasvatuksen avulla opitaan säätelemään tunteidensa voimakkuutta ja sitä, millaisissa tilanteissa tunteiden ilmaiseminen on soveliaista. (Puolimatka 2004, 40)

Esimerkki toisesta ääripäästä on stoalainen käsitys siitä, että hyvä elämä muodostuu tunteiden eliminoinnista. Kasvatuksella pyritään irtautumaan tunteista ja vapauttaa ihminen niiden kahleista, jotta he voisivat nähdä maailman todellisuuden kuten se oikeasti on. Tunteista on stoalaisen opin mukaan mahdollista vapautua muuttamalla ajatusmaailmaa ja luopumalla tunnesiteiden muodostamisesta. (Puolimatka 2004, 42.)

Stoalainen lähestymistapa tunteiden totaaliseen kieltämiseen kuulostaa varmasti monen korvissa utopialta, jota on mahdoton saavuttaa. Mielestäni on myös perusteltua kysyä, onko tällainen tunteiden totaalinen sivuuttaminen mielekäs tai tavoittelemisen arvoista. Eikö tämä kadottaisi pohjan kaikelta asiakastyöltä ja inhimilliseltä kohtaamiselta?

4.2 Tunteen, tuntemuksen ja toiminnan yhteys

On hyvä erottaa toisistaan sanat *tunne* ja *tuntemus*. Vaikka ne kytkeytyvät samaan teemaan, niiden merkitys ei ole rinnastettavissa. Tunteiden voidaan sanoa olevan ihmisen sisimmässä ja ilmenevän toiminnassamme tuntemuksina (feeling). Jotakin tekoa voidaan perusteella esimerkiksi sillä, että se tuntuu ihmisestä hyvältä ja tämä sisällämme koettu tunne purkautuu ihmisessä tällöin toiminnallisessa muodossa. (Puolimatka 2004,

22). Toiminnasta luettavissa olevia tunteita voisivat olla muun muassa pelko ja pelokkuus, rakkaus ja rakastaminen, arkuus, viha ja raivokkuus. Pelon vallassa ihminen joko taistelee tai pakenee, rakkauden pauloissa oleva käyttäytyy rakastettuaan kohtaan lempeästi tai mustasukkaisesti, arkuutta tunteva saattaa paeta, jähmettyä aloilleen tai sulkeutua kuoreensa kykenemättä toimimaan (tässä yhteydessä toimimattomuuskin voidaan nähdä passiivisena toimintana, valintana siitä ettei uskalla arkuuttaan tekemään mitään) ja raivon vallassa oleva ihminen voi purkaa vihaansa silmittömällä väkivallalla. Tunteen voidaan ajatella saavan havaittavan hahmonsä kun se purkautuu toiminnassamme – tavalla tai toisella.

4.3 Tunteet käyttäytymisen ohjaajina

Tunteet vaikuttavat käyttäytymiseemme ja heijastelemme teoillamme muille sitä, millainen on sen hetkinen sisäinen tunnemyrskymme tai tyvenemme. Rauhallisesti ja tasapainoisesti käyttäytyvän henkilön voidaan ajatella kokevan olonsa tyyneksi, verrattain onnelliseksi sekä optimistiseksi. Tyytymättömyys ja ärtymys taas purkautuvat usein levottomuutena, epäjohdonmukaisena käyttäytymisenä sekä elämäntilanteen rakoiluna. Negatiivisuus valtaa mielen ja pitkään jatkuessaan saa aikaan ahdistuksen tunteita, somaattisia oireita ja pahimmassa tapauksessa syrjäytymistä. (Saarinen 2002, 45.)

Ihmisiä ei voi jaotella mustavalkoisesti positiivisiin tai negatiivisiin, jolloin käyttäytymisemme aina tilanteesta riippumatta tietyllä tavalla tai tunteemme olisivat aina tietynlaisia. Ihmisellä on kyky tuntea laajasta tunteiden spektristä erilaisia ääripäitä ja vivahteita, joita ei ole aina helppo tulkita. Jotta osaisimme suhtautua ympäristöön ja kanssaihmiin, meidän tulisi ensin ymmärtää itseämme sekä omia käyttäytymisen ja ajatuskulkujemme syitä sekä seurauksia. Itsetuntemus onkin yksi merkittävimmistä osatekijöistä pohtiessamme tunteiden vaikutusta vuorovaikutuksen osana.

Tunteet voidaan jaotella perustunteisiin: pelko, viha, häpeä, rakkaus, suru ja ilo. Nämä ilmenevät jo elämän varhaisista vaiheista alkaen ja ne toimivat suojaavina tunteina. Perustunteet ovat myös maailmanlaajuisesti havaittavissa. Sekundäärisiin (toissijaisiin)

tunteisiin voidaan lukea perustunteista johdettavissa olevia tunteita. Toissijaiset tunteet ovat kuin sekoitus perustunteista, jolloin niitä saattaa olla vaikeampi tunnistaa itsessä ja muissa ihmisissä. Toissijaiset tunteet vaihtelevat myös kulttuurien välillä ja sukupuolten välillä. Sekundäärisiin tunteita ovat muun muassa kateus, kiihtymys, huojentuneisuus, pettymys ja ahdistus. (Saarinen 2002, 47 – 48.)

Esimerkkinä sekundääritunteiden eroavuuksista etnisten taustojen ja synnyinseudun välillä voidaan havaita siinä miten Pohjoismaissa asuvia ihmisiä pidetään hillitympinä, jurompina sekä rauhallisempina kuin esimerkiksi latinalaisissa maissa asuvia ihmisiä, joiden tunneilmaisu on usein rohkeampaa ja äänekkäämpää. Kun haluamme vaikuttaa toisiin ihmisiin, hyödynnämme – tietoisesti ja tiedostamatta – välineellisiä tunteitamme. Käytämme ilmeitä, hienovaraisia äänensävyjä ja sanatonta viestintää ilmaistessamme jotakin tunnetta. (Saarinen 2002, 47 – 48.)

Jotta ihminen kykenee tulemaan toimeen muiden kanssa, on oltava aidosti kiinnostunut ympärillä olevasta maailmasta ja toisista ihmisistä. On osattava asettua toisen ihmisen asemaan ja kuvitella millaista olisi kulkea hänen saappaissaan. Mitä sosiaalisempi, empaattisempi ja ulospäin suuntautuneempi henkilö on, sitä luontevampaa hänen on myös tutustua muihin ihmisiin ja kohdata elämässä erilaisuutta, jota piilee jokaisessa yksilössä. (Saarinen 2002, 20.)

4.4 Tunteensiirto vuorovaikutuksessa

Tunteensiirto (transferenssi) on tiedostamatonta reagoitua, jossa ihminen siirtää lapsuudenaikaisiin tärkeisiin henkilöihin liittyviä tunteita, kokemuksia ja odotuksia nykyhetkessä kohtaamiinsa ihmisiin. Lapsuudenaikaisilla kokemuksilla ja ihmissuhteilla on siis merkitystä myös tässä hetkessä, vaikka emme sitä itse tiedostaisikaan. (Aalberg 6.7.2009.) Tunteensiirto on ihmissuhteissa erilaisten vuorovaikutustaitojen ja -kanavien kautta tapahtuvaa kommunikointia, mikä perustuu minäkuvan ja sinäkuvan syntyyn. Jokaisella ihmisellä on itsestään kolmenlainen käsitys: minäkuva, sinäkuvasta ja toive-minä. Se, miten ihminen onnistuu käsittelemään ja näyttämään tunteitaan sekä kohtaa-

maan muita ihmisiä, on paljon riippuvainen näiden kolmen minän ulottuvuuksien painopisteistä. Tunteensiirto kehittyy koko ajan tapahtuvissa ihmissuhteissa ja vuorovaikutustilanteissa, joten opimme jokaisesta kohtaamastamme henkilöstä myös jotain itses-
tämme ja tavastamme toimia. Tulkitsemme toista ihmistä ja tämän tunteiden ilmaisua sekä vastaamme omalla toiminnallamme tähän. Kielteiset ajatukset omasta itsestä kor-
vaamme yleensä toiveminällä, joka pitää sisällään idealistisia ja korkealentoisia tavoit-
teita ja ihanteita, jotka vastaavat hyvin harvoin todellisuutta. (Isokorpi 2004, 187 – 188.)

Ihmisen minäkuva on käsitys itsestä ja se ilmenee ihmisen tavassa kuvata omaa per-
soonaansa, kykyjään ja osaamistaan, omia toiveita ja tavoitteitaan sekä ihanteitaan. Mi-
näkuvan päälle ihminen rakentaa ja kokoaa uusia kokemuksia, luo päämääriä ja pyrkii
niihin omien kykyjen avulla. (Keltikangas-Järvinen 2010, 137.) Minäkuvaan vaikuttavat
monella tavalla tunteet ja tunnetaidot, eli se miten näemme itsemme ja millaista tunne-
peräistä palautetta saamme syntymästämme alkaen. Minäkuvan rakenteesta ja muodos-
tumisesta riippuu paljon se, millaisena muut meidät näkevät ja kuinka itse koemme it-
semme sekä sisimmässämme että peilikuvaa katsoessamme.

Sinäkuva on käsitys toisesta ihmisestä ja se muodostuu kun tulkitsemme omia sisäisiä
prosessejamme. Toisen henkilön meille tuoma mielikuva rakentuu aivokemiasta, tilasta,
jossa elämme sekä aiemmin opituista kokemuksista, ihmissuhdetaidoista, ennakkoluu-
loista kuin omista uskomuksistammekin. (Isokorpi 2004, 188.)

Tunteensiirrossa on paljon ymmärtämättömyyttä, sisälle padottuja ja tukahdutettuja tun-
teita sekä vääränlaista tunteiden ilmaisua. Tunteensiirto seuraa meitä lapsuudesta van-
huuteen ja sen merkitys korostuu etenkin sosiaalialalla ja koulumaailmassa oppilaiden
ja henkilökunnan keskuudessa. Kun ihmiset eivät osaa kohdistaa tuntemuksiaan ja tun-
teitaan oikealla hetkellä oikeaan henkilöön tai asiaan, tunteet saattavat patoutua ja pur-
kautua myöhemmässä vaiheessa väärityneinä ja huonoimmalla mahdollisella hetkellä.
Tunteet saattavat naamioitua aggressiivisen käytöksen taakse, jonka jälkeen on haasta-
vaa tulkita, mistä käytös on lähtenyt liikkeelle. (Isokorpi 2004, 187 – 189.)

4.5 Tunneäly ja sosiaaliset taidot

Tunneälytaidot lähtevät kartoittamisesta, jossa kysytään ensin, kuinka ihminen tulee toimeen itsensä ja omien tunteidensa kanssa. Vasta tämän jälkeen voidaan kysyä, kuinka hän käyttäytyy muiden ihmisten keskuudessa. Ihmisen itsensä tunteminen on persoonallista osa-aluetta, joka sisältää itsetietoisuuden sekä itsehallinnan. Itsetietoisuus on emotionaalista itsetietoisuutta, hyvää itseluottamusta sekä kykyä arvioida omaa toimintaa ja itseään. Itsehallintaan kytkeytyvät omien tunteiden hallinta, sopeutuminen eri tilanteisiin, oma-aloitteellisuus, optimistinen asennoituminen sekä suorituskyvyn hahmottaminen. Voimme kysyä itseltämme, tulemmeko toimeen itsemme kanssa ja jos havaitsemme jonkinlaista epätasapainoa sisimmässämme, löytäisimmekö ratkaisukeinoja niiden selvittämiseen. (Isokorpi 2004, 22 – 23.)

Kaveritaidot -toiminta (Rissanen i.a.) julkaisussa on esitelty perustason sosiaalisia tunteita, joita ovat

- kuunteleminen
- keskusteleminen
- kysyminen
- kiittäminen
- esittäytyminen
- kyky kohteliaisuuteen

Perustasosta edistyneempiä sosiaalisia taitoja ovat

- avun pyytäminen
- mukaan joukkoon meneminen
- ohjeiden noudattaminen
- anteeksi pyytäminen

Tunteisiin liittyviä sosiaalisia taitoja ovat muun muassa

- Omien tunteiden tunnistaminen ja ilmaiseminen
- Toisten tunteiden tunnistaminen ja muiden tunnevaihteluiden sietäminen
- Välittämisen ja empatian ilmaiseminen

(Rissanen i.a.)

Sosiaalinen osa-alue on muiden ihmisten ymmärtämistä ja heidän kanssaan toimimista, jolloin siihen kytkeytyy sosiaalinen tietoisuus ja taito hallita sosiaalisia suhteita. Sosiaalisessa tietoisuudessa on myös empatian taito, toisten palveleminen ja huomioon ottaminen sekä tietoisuus organisaatiosta ja yhteisöstä. Sosiaalisten suhteiden hallinta on taitoa vaikutusvaltaan, kykyyn innostaa ja kannustaa muita, taitoa kehittää asioita, toimia tiimin jäsenenä sekä osaamista hallita konfliktitilanteita. Muiden kanssa yhteistyössä toimiminen ja vuorovaikutus on siis moninainen kompleksi, jossa on hallittava niin sosiaalisia kuin tunteisiin pohjautuvia käyttäytymismalleja. (Isokorpi 2004, 22 – 23.)

5 ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVA NUORI KOULUN VUOROVAIKUTUSILMAPIIRISSÄ

5.1 Erityisen tuen tarve – miten se näkyy ja vaikuttaa?

Lapsen erityisen tuen tarpeen taustalla on usein jokin neurokognitiivinen erityisvaikeus, joka ilmenee tietyn kehityksen alueen ongelmissa ja tilanteissa, joissa lapsen muu kehitys on normaaliasteista. Tavallisimmin erityisvaikeudet ilmenevät matemaattisissa ja kielellisissä oppimisvaikeuksissa sekä lukihäiriöissä, jotka ovat myös määritelty kuuluviksi oppimisvaikeuksien joukkoon. Neurokognitiiviset poikkeamat ovat pääsääntöisesti synnynnäisiä, mutta voivat aiheutua myös kehityksen varhaisvaiheessa erilaisten riskitekijöiden myötä. Poikkeamat ovat laaja-alaisia viivästymiä, kuten kehitysvammaisuus, monimuotoiset käytöshäiriöt ja autismin kirjo (Tourette, Asperger, ym.) Kapea-alaisiin poikkeamiin kuuluvat kielelliset, hahmotukselliset ja motoriset erityisvaikeudet sekä erityiset oppimisvaikeudet, kuten aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriö (ADD/ADHD). (HUS i.a.)

Lapsen ja nuoren erilaisuus näyttäytyy tiedollisena ja/tai taidollisena erilaisuutena, joka näkyy aivoihin tehdyn kuvantamisen kautta toiminnallisena ja rakenteellisena poikkeavuutena. Moniulotteiset neurokognitiiviset kehityshäiriöt ilmenevät usein samanlaisesti. Ne muodostavat oirekuvan, jossa henkilöllä on harvoin yhtä yksiselitteisesti määritettävissä olevaa erityisvaikeutta vaan oirekuva rakentuu persoonan ja erityispiirteiden kautta. Yksilön oirekuva ja käyttäytyminen muovautuvat myös iän, kehitystason ja elinympäristön mukaan. Keskeisimmin kehitysviivästymät näkyvät sosiaalisissa tilanteissa, vuorovaikutustaidoissa sekä tunne-elämän ilmaisemisessa. (HUS i.a.)

Erityisvaikeudet tuovat mukanaan haasteita, jotka vaikuttavat monella tasolla arjen toiminnoissa. Aune-hankkeen ja Autismi- ja Aspergerliiton yhteistyössä tuottamassa Autismin kirjon oppilas koulussa -oppaassa (Savolainen 2014) avataan selkeällä tavalla

arjessa esiintyviä haasteita, joita autismin kirjon henkilöt kohtaavat sekä kuinka heidät tulisi huomioida. Autismin kirjon (Autistic Spectrum Disorder) oireyhtymät ovat keskushermoston kehityshäiriöitä, joita ovat muun muassa lapsuusiän autismi, Aspergerin ja Rettin oireyhtymät. (Savolainen 2014, 2.)

Oppaassa (Savolainen 2014) tuodaan esille niitä haasteita, joita autismin kirjon oppilaalla on kommunikoinnissa ja sosiaalisia taitoja vaativissa tilanteissa kuten ystävyyssuhteiden solmimisessa ja sovittujen sääntöjen mukaan toimimisessa. Myös tunne- ja vuorovaikutustaidot, aistitoimintojen yliherkkyydet sekä toiminnanohjauksen puutteet vaikuttavat koulupäivän askareista suoriutumiseen ja toimimiseen yhteisten sääntöjen mukaan. Mitä useammalla osa-alueella oppilaalla ilmenee haasteita tai erityistarpeita, sitä enemmän hänelle olisi järjestettävä yksilöllisesti kohdennettuja tukitoimia. (Savolainen 2014, 5 – 6.)

5.2 Luokan vuorovaikutukseen vaikuttavat tekijät

Ihminen kuuluu elämänsä aikana moniin eri ryhmiin ja eri ryhmissä yksilön rooli saattaa vaihdella merkittävästi. Esimerkkinä voimme tarkastella kuvitteellista, itse laatimaani, 11-vuotiaan Nooran tarinaa.

Kotona hän koettelee toisinaan rajojaan vanhempiansa edessä, mutta on hyvin läheinen ja hyvissä väleissä 15-vuotiaan isoveljensä kanssa. Koulussa 5. luokkaa käyvä Noora on yksi rauhallisimmista ja tunnollisimmista oppilaista eikä aiheuta oppitunneilla tai tuntien ulkopuolella minkäänlaisia konfliktitilanteita. Noora on aktiivinen koulun oppilaskunnan jäsen ja haluaa olla mukana vaikuttamassa asioihin. Vapaa-ajallaan hän viettää lähes päivittäin aikaa kodin läheisellä tallilla, jossa häntä pidetään ahkerana ja rauhallisena toimiakseen hyvin hevosten parissa.

Tämän kuvitteellisen esimerkin kautta on havaittavissa kuinka moneen rooliin jo 11-vuotias varhaisnuori elämässään lukeutuu. Jokaiseen elämässämme olevaan rooliin kytkeytyvät erilaiset osin kirjoittamattomatkin vuorovaikutustavat ja -säännöt, ulkoa päin asetetut rooliodotukset sekä tunteiden vaikutus eri tilanteissa.

Ryhmän merkitys lapsen ja nuoren elämässä näyttäytyy ja korostuu erityisesti koulu- maailmassa, jossa hän luo monen vuoden aikana kontakteja, ystävyysuhteita, ja opettelee monia taitoja niin ihmissuhteissa kuin oppiaineissakin. Oma luokka edistää parhaimmillaan yhteenkuuluvuuden tunnetta, edistää yksilön identiteetin vahvistumista ja muovautumista uudella tavalla sekä opettaa erilaisia tapoja ilmaista itseään ja kunnioittaa muita. Monille lapsille ja nuorille koulun arki saa merkityksensä nimenomaan siellä olevien kavereiden kautta. (Markkanen 2012, 4.)

Ryhmädynamiikka muodostuu erilaisista ryhmän jäsenistä, jotka asettuvat usein hierarkiassa erilaiseen asemaan toisiinsa nähden. Luokassa tämä voi näyttäytyä esimerkiksi siten, että oppilaat jakautuvat käyttäytymisensä, sosiaalisen statuksensa ja vuorovaikutuksensa mukaan rohkeisiin, sosiaalisesti taitaviin ja ulospäin suuntautuneisiin tai arkoihin, torjuttuihin ja syrjäänvetäytyviin. Näiden ääripäiksi muodostettujen ryhmien väliin jää monia oppilaita, jotka ovat edellä kuvattujen piirteiden väliltä, ja jotkut löytävät itsestään useita eri ominaisuuksia. (Laine 2005, 207 – 216.)

Erot tyttöjen ja poikien kehityksessä ovat löydettävissä osittain sosioemotionaalisia ja sosiokognitiivisia taitoja tarkastelemalla. Nämä taidot heijastuvat ihmisen käyttäytymisessä ja vuorovaikutuksessa monella eri tasolla. Sosioemotionaaliisiin taitoihin sisältyvät muun muassa kyvyt toisen asemaan asettumisesta ja omien tunteiden tulkinnasta ja tunnistamisesta. Sosiokognitiiviset taidot ovat osa ihmisen tiedonkäsittelyä ja havainnointia, joiden kautta hän pystyy erilaisissa vuorovaikutustilanteissa vastaanottamaan toisen välittämää tietoa ja poimimaan informaatiota muiden ihmisten käyttäytymisestä. (Laine 2005, 114 – 115.)

Poikien ja tyttöjen sosioemotionaalinen ja sosiokognitiivinen taitotaso vaihtelee siis sukupuolten erilaisen kehityksen etenemisen mukaan. Erityisesti varhaisnuoruudessa tämä on havaittavissa tyttöjen ollessa poikia taidokkaampia sosiaalisessa kanssakäymisessä, toisten huomioimisessa, oman toiminnan ohjaamisessa ja tunteiden tulkinnassa.

Entä millaisista asioista hyvä ryhmä muodostuu? Jotta ryhmässä vallitsisi avoin ja positiivinen ilmapiiri, on jokaisen ryhmän jäsenen tunnettava olonsa turvalliseksi ja tervetulleeksi. Turvallisuus on tunnetta siitä, että jokaisella on ryhmässä hyvä ja rauhallinen olla juuri omana itsenään. Mikäli ryhmässä on yksilöitä, jotka saavat muissa aikaan epävarmuutta, saattaa epävarmojen ja ujojen yksilöiden olla haasteellisempaa saada ryhmästä irti sen tarkoituksenmukainen oppi ja kokemus. Ryhmän dynamiikasta ja sisäisestä olotilasta ovat vastuussa yhtäläillä ryhmän vetäjä, luokassa usein opettaja tai ohjaaja, kuin ryhmän jokainen jäsenkin. Turvallisuus tuo mukanaan sen, että mielipiteen ilmaisun kynnyks madaltuu ja ryhmän henki paranee. Jopa peruskoulun opetussuunnitelmassa ilmaistaan että oppimisympäristön tavoitteena on luoda ilmapiiristä avoin, rohkaiseva, myönteinen ja kannustava, joten asia on mielestäni hyvin merkityksellinen ja huomioitava jokaisen koulun aikuisen taholta. (Markkanen 2012, 4.)

Pienessä ryhmässä jokaisella sen jäsenellä on merkityksellinen rooli. Opettajan ja oppilaiden välille rakentuu suhde, joka muotoutuu kommunikaation (suullinen ja sanaton viestintä) ja vuorovaikutuksen kautta. Oppilaiden osaamista ja kykyjä positiivisella ja kannustavalla tavalla vahvistava puhetapa on opettajalle erittäin tärkeää. Opettaja voi sanoa esimerkiksi ”No niin, siitähän tuli hyvä.” tai ”Sillä lailla, sehän kävi helposti. Sitteen sinun pitäisi vielä...”. Tällaisin rohkaisevin ja hyvää tunnetta sisältävien ilmaisujen avulla lapselle tulee tunne siitä että hän on opettajan silmissä riittävä ja osaava juuri sellaisena kuin on. Kun oppilas tulee nähdyksi ja arvostetuksi sellaisena kuin on, hän voi siirtää samanlaista kokemusmaailmaansa myös omaan vuorovaikutukseensa ja tunteidensa siirtämiseen. (Kangasniemi & Konttinen 1993, 43.)

Erityiskoulun arjessa oppilaiden tunteet kuumentuvat nopeasti, mielialat vaihtelevat ja oppilaiden kesken syntyy erimielisyyksiä. Matti Huttusen (1997) artikkelin (14/1997) mukaan tunnetilat ovat olemukseltaan koko kehon tiloja. Kahnaukset saattavat yltyä sanallisesta riitelystä fyysiseksi nujakoinniksi. Tavoitteena on kuitenkin pystyä laannuttamaan tilanne jo riidan alussa. Oppilailla on yksilöllisiä haasteita sen osalta, kuinka he osaavat toimia sosiaalisissa tilanteissa ja kuinka he hillitsevät tunteitaan. Itseilmaisu sekä toisten kunnioittaminen on haasteellista sekä usein myös puutteellista. Tämä johtaa väistämättä koulun arjessa ristiriitoihin, joita pyritään selvittämään aikuisten avulla. (Huttunen 14/1997.)

En usko että on olemassa ristiriidatonta koululuokkaa, jonka yhteisyö olisi aina saumaton eikä luokan oppilaat missään tilanteissa kokisi tarvetta tilanteiden purkamiselle ja asioiden läpikäymiselle. Luokan kannalta tärkeää onkin hallita ristiriitojen käsittely onnistuneesti ja tuloksellisesti. Tärkeässä asemassa on luokan toimintaa, tunnelmastoja sekä ilmapiiriä tarkkaileva ja tarvittaessa sen kulkuun puuttuva ohjaaja/opettaja.

5.3 Aikuisen rooli luokkahuoneessa

Aikuisella on tärkeä rooli luokan ilmapiirin luojana ja hyvän vuorovaikutuksen mahdollistajana. Opettajalla ja ohjaajilla on koulussa vastuullinen sekä vaativa tehtävä, jotta he saavat siirrettyä omista tunne- ja vuorovaikutustaidoistaan omalla esimerkillään toivotunlaista viestiä oppilaille. Luokan aikuinen on nuorelle merkittävä henkilö, joka tukee oppilaiden tunne- ja vuorovaikutustaitojen kehittymistä arjen vuorovaikutustilanteissa. Usein oppilaille merkityksellistä on myös tapa, jolla koulun aikuiset osoittavat aitoa välittämistä opettamis- ja ohjaustyön ohella. (Salovaara & Honkonen 2011, 90.)

Erityisosaamiskeskukseksi toimivan koulun 5. – 6. luokassa, jonne toteutettiin tunnetaito- ja vuorovaikutustuokiot, toimii erityisluokanopettajan lisäksi kaksi koulunkäynninohjaajaa. Ohjaajien ja opettajan keskinäinen toiminta on jaettu koulun aikataulujen ja luokan oppilaiden yksilöllisten tuen tarpeiden mukaan siten, että joku aikuisista pyrkii olemaan paikalla tilanteissa, jolloin heitä tarvitaan. Aikuisten läsnäoloa tarvitaan muun muassa oppilaiden keskinäisten vuorovaikutustilanteiden tarkkailussa niin oppituntien kuin välituntienkin aikana. He tekevät tarvittaessa väliintuloja ja puuttuvat oppilaiden välillä syntyviin ongelmiin ja käyttäytymisen haasteisiin sekä mahdollistavat tunneilla oppimistilanteiden sujuvuuden, jotta luokassa säilyisi työrauha ja oppilaat saisivat tarvitsemansa yksilöllisen tuen.

Koulussa olevan aikuisen esimerkin voimasta kirjoittaa myös Kokkonen (2010) käsitellessään koulutiellä kohdattavia tunteita ja tunteiden säätelyä. Hän tuo esille oppilaiden,

opettajan ja koulu yhteisön välisen vuorovaikutuksen merkityksen. Positiivinen ja myönteinen ilmapiiri edistävät tutkitusti oppimista ja uuden tiedon sekä käyttäytymistapojen omaksumista. On tärkeää kiinnittää huomiota koulussa opettajan, koulun muiden aikuisten ja henkilökunnan sekä oppilaiden keskinäiseen tunneilmastoon. Tiiviissä yhteisössä on vääjäämätöntä, että oppilaiden ja opettajan sekä ohjaajien välille muodostuu läheinen yhteys, jossa nousevat esille myös aikuisten omat tunteet ja vuorovaikutustaidot – ovat ne hyviä tai puutteellisia. Hyvien tunteidenhallintakeinojen avulla opettajalla on myös paremmat keinot antaa oppilaille palautetta, joka on rakentavaa ja keskittyy myönteisiin asioihin, ei vain leimaa oppilasta epäonnistumisesta tai huonosta käyttäytymisestä. (Kokkonen 2010, 97 – 112.)

Yksi keskeisin kysymys, jota luokassa toimivan aikuisen tulisi esittää itselleen, on se, miten hän voisi vahvistaa oppilaiden uskoa heidän omiin kykyihinsä ja auttaa heitä toimimaan ennakkoluuloistaan huolimatta koulutovereiden kanssa. Pelko ei saisi leimata kenenkään koulutaivalta. Nuorella tulisi olla uskallus olla koulussa oma itsensä ilman epäonnistumisen pelkoa tai pelkoa omasta erilaisuudestaan ja leimatuksi tulemisesta.

Opettajan ja ohjaajan kyky innostaa ja antaa positiivista energiaa on äärimmäisen tärkeää. Laine (2005) tuo sosiaalisista verkostoista kirjoittamassaan kirjassa esille suomalaista koulumaailmaa leimaavan seikan. Tutkimustulosten mukaan suomalaisessa koulumaailmassa epäonnistumisten hetkiä leimaa nolatuksi tuleminen niin muiden oppilaiden kuin opettajankin taholta. Epäonnistumisen hetkellä koettu negatiivinen palaute ja leimautuminen kykenemättömäksi ja tyhmäksi muiden silmissä vaikuttavat eri kehitysvaiheissa olevien oppilaiden persoonallisuuden kehitykseen ja itsetuntoon.

Laineen (2005) kirjan tutkimustulokseen viitaten olisi koulussa korostettava tunteiden ilmaisua kannustaen oppilaita myönteisyyteen, toisten huomioonottamiseen, kuuntelemiseen ja kunnioittamiseen. Yksi ratkaisukeino olisi luokan ryhmäytyessä keskittyä rakentamaan yhteenkuuluvuuden tunnetta ja ryhmän merkitystä. Alussa olisi mielekästä käyttää aikaa toisiin tutustumiseen erilaisten harjoitusten avulla sekä silloin, kun luokkaan saapuu uusi oppilas tai aikuinen. Ryhmän sisällä tapahtuvat muutokset vaikuttavat

väistämättä käyttäytymiseen. (Markkanen 2012, 7). Jo yhden oppilaan tai aikuisen poissaolo saattaa muuttaa koko luokan keskinäistä kanssakäymistä, asettaa vuorovaikutussuhteet uusiin uomiin sekä muuttaa tunneilmaston tasapainoa.

6 SOVELLETUT MENETELMÄT JA TUOKIOIDEN KULKU

6.1 Toiminnalliset ja luovat menetelmät

Toiminnalliset menetelmät antavat mahdollisuuden ilmaista itseä ja omaksua uusia tapoja toimia ilman sanoja. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Lastensuojelun käsikirjassa (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos i.a. B) mainitaankin, että joskus vaikeista asioista puhuminen on lapselle ja nuorelle liian haasteellista. Ajatuksia, tunteita ja toimintaa on tällöin helpompi jäsentää toiminnallisilla keinoin. Toiminnallisuutta voidaan harjoitella leikin, laulun ja musiikin keinoin sekä käsillä tekemisen ja liikkumisen kautta. Toiminnalliset menetelmät soveltuvat hyvin lasten ja nuorten ryhmätyöskentelyssä hyödynnettäväksi ja kuntoutustoimintojen tueksi. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos i.a. B)

Lastensuojelun erityisosaamisen keskuksena toimivan Pesäpuu-yhdistyksen (Pesäpuu i.a.) mukaan toiminnalliset menetelmät auttavat lapsia ja nuoria ilmaisemaan itseään luontevalla tavalla esimerkiksi pelien, leikkien ja harjoitteiden avulla. Tällöin tunteiden ilmaisu ja käsittely sekä ajatusten esille tuonti tapahtuvat lapsen ja nuoren kannalta mielekkäällä ja helpommin lähestyttävällä tavalla. Toiminnallisen työskentelyn keskiössä on lapsen/nuoren ja aikuisen välisen vuorovaikutuksen tukeminen, jossa kohdistetaan huomio tunneyhteyden virittämiseen, tunteiden, ajatusten ja kokemusten ilmaisemiseen sekä suunnitelmallisen ja tiedostavan toiminnan kehittämiseen. (Pesäpuu i.a.)

Luovien menetelmien ja erilaisten taidemuotojen käyttö hyvinvointialalla on lisääntynyt 1990-luvulta lähtien. Toteutettujen tutkimusten ja käytännön toteutusten kautta on saatu arvokasta tietoa eri menetelmien hyödyllisyydestä eri-ikäisten ihmisten keskuudessa. Luovista menetelmistä käytetään myös määritelmää taidelähtöiset menetelmät. Näitä menetelmiä ovat muun muassa musiikki, kuvataide, tanssi ja teatteri. Luovien menetelmien keskiössä ovat osallistujien sen hetkisten elämäntilanteiden, kehitysvaiheiden ja yksilöllisten erojen huomioiminen. Menetelmät pyrkivät vahvistamaan osallistujien itsetuntemusta ja vuorovaikutustaitoja sekä muiden huomioimista. Kun puhutaan lasten ja

nuorten parissa toteutettavasta työstä, luovien harjoitteiden vaikutus vuorovaikutustaitoihin on nähty tehokkaaksi ja tulokselliseksi menetelmäksi. Sosiaali- ja terveydenhuollon toimesta on myös pyritty aktiivisesti lisäämään luovien menetelmien soveltamista erilaisissa palveluissa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos i.a. A)

6.2 Menetelmien soveltaminen ja erityisen tuen tarpeen huomioiminen

Erityistä tukea tarvitsevilla oppilailta on usein eriasteisia haasteita vuorovaikutuksessa, tunteiden ilmaisussa ja tulkitsemisessa sekä sosiaalisessa kanssakäymisessä. Tämä ilmenee koulussa niin aikuisten kuin samanikäisten oppilaidenkin keskuudessa. Jotta itessään herääviä tunteita voi oppia joltain osin hallitsemaan sekä ymmärtämään tunteidensa ja tekojensa syy ja seuraussuhteita, on lähdettävä liikkeelle tunteiden nimeämisen ja tunnistamisen opettelusta. Kun ihminen on oppinut tunnistamaan itessään ja muissa esiin nousevia tunteita, on tunteiden kanssa osattava myös toimia erilaisissa arjen vuorovaikutustilanteissa (Verner i.a.)

Hyödynsin tunnetaito- ja vuorovaikutusharjoitteiden suunnittelemisessa lapsuus- ja nuoruusajan leirikokemuksiani sekä sosionomiopintojen aikaisten harjoittelujen kautta omaksumia tietoa siitä, millaisia luovien menetelmien harjoitteita erilaisille ryhmille on mahdollista järjestää. Leireillä ja sopeutumisvalmennuskursseilla pääsin osalliseksi vuorovaikutusharjoitteita sisältäviä tutustumis- ja pelituokioita, itsetuntemusta käsitteleviä keskusteluryhmiä sekä erilaisuuden arvostamista ja ennakkoluulojen purkamista erilaisissa vertaisryhmäharjoitteissa. Sosionomiopintojen harjoitteluiden aikana olen hyödynttänyt joitain näistä kokemuksistani ohjaajan roolissa ja pitänyt muun muassa ikäihmisten sekä vaikeavammaisten päivätoimintaryhmille tarinallista tuolijumppaa, aistityöpajaa, levyraatia, keskusteluryhmiä sekä muistia ja kommunikointia aktivoivia sanaselitys- ja tietokilpailutuokiota.

Pohdin, miten voisin soveltaa oppimaani ja kokemaani kohderyhmänä oleville erityiskoulun 5. – 6. luokan oppilaille. Kokemuksieni lisäksi poimin vinkkejä erilaisista lähdeaineistoista. Lucia Capacchione *Live with feeling* –kirja (Capacchione 2001) toimi

inspiroivana teoksena ideointivaiheen aikana. Kirjassa on esitelty ohjeita, kuinka tunteita voi käsitellä ja harjoitella niin ryhmässä kuin yksilötasollakin. Kirjan menetelmät pohjautuvat pääasiassa erilaisista luovista menetelmistä, kuten piirtämisestä, maalaamisesta, muotoilusta, musiikista, liikkeestä ja tanssista, draamailmaisusta sekä itsereflektiosta. (Capacchione 2001, 19 – 21.)

Poimin lähdemateriaalia myös Raisa Cacciatoren Kapinakirjasta (2009), josta sovelsin materiaalia kolmannen tuokion ryhmätyöharjoitteisiin. Sovelsin kirjan valmiista esimerkkiteksteistä kolme tapausta, joita muokkasin lyhyemmiksi, yksinkertaisemmiksi ja erityisluokan kohderyhmälle helpommin lähestyttävämmiksi muun muassa heidän ikänsä ja kehitystasonsa huomioiden.

Suunnittelin jokaisen kuuden tuokion aikataulun ja sisällön yhtenäisen tuokiorunon ympärille (liitteet 2 – 7), jotta sain muodostettua niistä selkeän ja johdonmukaisen kokonaisuuden. Tällä tavoin tuokioiden sisältöä on mahdollisuus hyödyntää jatkossa erilaisissa ympäristöissä ja eri ryhmien kanssa. Tiedostin jo suunnitteluvaiheessa, että joidenkin tuokioiden toteutus tulee olemaan aikataulullisesti ja toteutukseltaan erilainen kuin alkuperäinen suunnitelma, sillä kaikkiin vastaan tuleviin tapahtumiin ei pysty varautumaan. Olin varautunut soveltamaan harjoitteita ja tuokioiden kulkua tarvittaessa.

6.3 Ensimmäinen tuokio: Tutustuminen ja tunnekatsaus

Tutustuminen ja tunnekatsaus (liite 2) -tuokio muodostui tunteiden maailmaan ja toisiimme tutustumisesta. Ensimmäisen tuokion alkuun olin varannut enemmän aikaa esittäytyäksemme toisillemme ja käydäksemme läpi tulevien kuuden tapaamiskerran sisältöä yleisellä tasolla. Oppilaat olivat tuttuja toinen toisilleen, mutta vieraana aikuiseina ja tuokioiden ohjaajana halusin käyttää hetken tutustumiseen ja esittäytymiseen. Tutustumishetken aikana istuimme piirissä luokan keskellä, josta oppilaat siirsivät pulpetit syrjään luokan seinustoille.

Tutustumishetken jälkeen siirryimme tuokion harjoitteisiin, joissa perehdyimme ensin Enkelit kuvakortteihin (Masman i.a.). Enkelit – ystävällisyyden voimaa arkeen -pakkaus sisältää 52 kuvakorttia, joissa on kauniita, värillisiä ja sydäntalämmittäviä enkeliaiheisia aihekuvia. Jokaisessa kortissa on jotakin tunnetta tai olotilaa kuvaava sana sekä suomeksi että englanniksi. Kortit eivät sisällä enkeli-kuvituksesta huolimatta uskonnollisia elementtejä, vaan kuvakorttien sanoman mukaan enkelit ovat osa arkeamme – ystävällisin sanoin ja hymyin sekä auttavien kädenojennuksin. Kortteja on mahdollisuus hyödyntää monin tavoin, esimerkiksi keskustelemalla kuvien herättämistä ajatuksista ja tunteista, valitsemalla kortteja jonkin teeman mukaisesti, muodostamalla korteista tarinoita tai jakamalla kokemuksia korttien kautta. (Masman i.a.)

Sovelsimme tuokiossa korttien käyttöä siten, että oppilaat saivat valita yhden mieleisen kuvakortin joko kuvan tai sanan mukaan, kumpaa he pitivät mielekkäämpänä. Tämän jälkeen jokainen sai vuorollaan kertoa ajatuksia siitä, miten kortti liittyy heihin esimerkiksi harrastuksen, luonteenpiirteen tai muun tärkeän asian kautta.

Toisena harjoitteena sovelsin Tunnepyörää ja tunnekylttejä. Tunnepyörä on pyöreä, halkaisijaltaan 1,5 metrin kokoinen kankainen matto, joka on jaettu 12:een erivärisen sektoriin. Pakkauksessa on mukana myös 24 tunnekylttiä, joissa on jokin tunnetta, mielialaa tai luonteenpiirrettä kuvaava sana (mm. vihainen, iloinen, ujo, mustasukkainen ja rohkea). Tunnepyörämaton sektoreissa on taskut, joihin tunnekortit asetetaan siten, että niissä oleva sana jää näkyviin. Tunnepyörä voi auttaa lasta, nuorta sekä myös aikuista ilmaisemaan ja sanottamaan tunteita ja omia luonteenpiirteitä. Mattoa ja tunnekortteja voidaan hyödyntää usein erilaisin sovelluksin sen mukaan, millaisessa ympäristössä ja kenen kanssa sitä käytetään. Tunnepyörän käyttö vaatii ohjaajalta selkeää ohjeistusta, jotta sen hyödyntäminen olisi tarkoituksenmukaista ja kohderyhmälähtöistä. Menetelmä soveltuu niin yksilö kuin ryhmätyöskentelyynkin. Tunnepyörämaton koko mahdollistaa sen käytön konkreettisena elementtinä. Siihen voi astua, hypätä ja eri väriset sektorit voivat auttaa hahmottamaan tunteiden eroja. (Pesäpuu 2002.)

Soveltaessani tunnepyöräharjoitetta erityistä tukea tarvitseville 5. – 6. luokan oppilaille, pyrin muodostamaan siitä selkeän ja heidän ikäryhmälleen teemoiltaan mielekkään. Aluksi ohjeistin oppilaita asettamaan pyöreän maton keskelle rinkiä ja asettamaan kyltit sektoreiden taskuihin. Olin valmistellut harjoitetta varten paperilapuille lauseita (liite 8), jotka sisälsivät oppilaiden arkipäivää koskettavan väittämän tai tilannekuvauksen. Oppilaat saivat vuorotellen hakea minulta yhden lapun, josta he omalla paikallaan lukivat lauseen ääneen ja valitsivat tunnekylteistä lauseeseen sopivimman tunteen kuten he itse kokivat parhaaksi.

Esimerkkejä harjoitteen kulusta:

Luettu lause: Suoriudut matematiikan kokeesta paremmin kuin odotit.

Valittu tunnekyltti: Yllättynyt/iloinen/ei tunnu miltään.

Luettu lause: Huomaat kesken koulupäivän että olet pukenut paidan aamulla nurin päin.

Valittu tunnekyltti: Hämmästynyt.

Luettu lause: Sinun täytyy pitää esitelmä luokan edessä.

Valittu tunnekyltti: Jännittynyt/innostunut/peloissaan.

Tuokion lopuksi oppilaat auttoivat keräämään tunnepyörämaton ja tunnekyltit lattialta ja asettivat pulpetit paikoilleen. Ennen tuokion päättymistä soitin tietokoneen kautta (YouTube i.a.) positiivista ajattelua ja yhteishenkeä käsittelevän Robinin Onnellinen-kappaleen, joka jakoi luokan mielipiteet. Pojat osoittivat mieltään suurieleisesti kappalevalinnasta istuen sormet korvissa kappaleen ajan kun taas tytöt näyttivät iloisilta ja antoivat kappalevalinnasta kiitosta sen kuuntelemisen jälkeen.

Keskusteltuani tuokion jälkeen erityisluokanopettajan kanssa tuokion sujumisesta, hän toi esille syitä poikien käyttäytymiseen kappaleen soidessa. Opettajan mukaan pojat ovat ilmaisseet voimakkaasti kielteisiä tunteitaan Robinia ja tämän musiikkia kohtaan, sillä he tietävät sen ärsyttävän tyttöjä, joista moni ihailee artistia ja pitää tämän musiikista. Opettaja kertoi, että he ovat tehneet periaatepäätöksen olla soittamatta Robinia heidän luokassaan, sillä siitä seuraa aina vastaavanlaisia voimakkaita tunnereaktioita.

6.4 Toinen tuokio: Elävää kuvaa ja aitoa tunnetta

Elävää kuvaa ja aitoa tunnetta (liite 3) -tuokion aikana katsoimme lyhytelokuvan sekä keskustelimme yhteisesti ajatuksista, joita oppilaille heräsi elokuvasta. Olin laatinut keskustelun tueksi Tunteiden jäljillä -kysymyspaperin (liite 9), jonka jaoin oppilaille elokuvan jälkeen ja jonka täyttämiseen he saivat aikaa noin 10 minuuttia.

Katsoimme Henri Valkaman lyhytelokuvan Joni (Liite 11), joka oli osa Nuorten mediaviikon 2014 tuotantoa. Alle viiteen minuuttiin koottu tarina kertoo syrjäytymisvaarassa olevasta pojasta, joka on luokassa aina yksin, menestyy huonosti kokeissa ja jää ulkopuolelle vuorovaikutustilanteista niin koulussa kuin vapaa-ajallakin. Lyhytelokuvassa tulee esille millaiseksi syrjäytymisvaarassa olevan nuoren elämä voi ajautua. Tarina tuo lopulta hienolla tavalla esille, kuinka suuri vaikutus on, kun Joni tulee lopulta hyväksytyksi muiden silmissä ja miten vain yhden oppilaan antama positiivinen huomio ja käyttäytymisen muuttaminen voi olla esimerkkinä muiden myönteiselle käytökselle.

Tavoitteenani oli saada elokuvan avulla keskustelua siitä, mitä tarinalla halutaan sanoa ja millaisia tunteita siihen sisältyy. Keskustelun ja kysymyspaperin avulla halusin saada oppilaat tuomaan esille myös omakohtaisia kokemuksia ja vertaistuellista näkemystä siitä, voivatko he samaistua johonkin lyhytelokuvan henkilöhahmoon tai ovatko he nähneet vastaavaa tapahtuvan omassa elämässään.

6.5 Kolmas tuokio: Tunteita ja tiimityötä

Tunteita ja tiimityötä (liite 4) -tuokiossa halusin testata oppilaiden kykyä työskennellä ryhmässä ja vuorovaikutuksessa yhteisen tehtävän toteuttamiseksi. Olin etsinyt ryhmätyöskentelyä varten kolme tekstikatkelmaa (liite 13), jotka muokkasin Raisa Cacciatorren (2009) kirjoittamien tekstien pohjalta. Luokka sai jakautua haluamallaan tavalla

kolmeen ryhmään. Tytöt muodostivat kolmen hengen ryhmän ja pojat kolmen ja kahden oppilaan tiimit. Ryhmissä harjoitteen tarkoituksena oli lukea tekstit ja vastata annettujen ohjeiden mukaan erilliselle paperille, kirjoittaen ja/tai piirtäen. Ryhmätyöskentelyssä tavoitteena oli, että oppilaat pystyisivät keskustelemaan tehtävästä, luetun tekstin sisällöstä sekä tuottamaan vastauksen paperille yhdessä.

6.6 Neljäs tuokio: Luokan oma lippu

Luokan oma lippu (liite 5) -tuokio toteutui heittäytymällä luovuuden maailmaan. Varasin koko tuokion luokan oman lipun maalaamiseen. Olin antanut oppilaille maalaamisesta ohjeistuksen (liite 14) edellisen tuokion lopuksi, jotta he saivat pohtia tulevaa tuokiota etukäteen sekä ideoida opettajan kanssa lippuun kirjoitettavaa tunnuslausetta.

Tarkoituksena oli maalata yksi luokan yhdessä tekemä lippu, mutta ensimmäisen lipun kohdalla oppilaiden riehakkuus ja vapautuneisuus aiheuttivat tilanteen, jossa ohjaajana päätin, että toteuttaisimme toisen version. Tuokion aikana oppilaat maalasivat sormivärejä käyttäen kaksi seuraavanlaista luokan lippua (kuva 1 ja kuva 2).

KUVA 1. Ensimmäinen versio maalatusta luokan omasta lipusta.

KUVA 2, Toinen versio maalatusta Luokan omasta lipusta.

6.7 Viides tuokio: Mukana pelissä

Mukana pelissä (liite 6) -tuokiossa pelasimme Twister- ja tarkkuusheittopeliä. Halusin päästä havainnoimaan ja tarkastelemaan oppilaiden toiminnan, käyttäytymisen ja ryhmätyöskentelyn toteutumista toiminnallisten harjoitteiden aikana. Pelien kautta ajattelin saavani oppilaat heittäytymään mukaan yhteiseen toimintaan.

Tuokion aluksi kaikki luokan pulpetit ja tuolit siirrettiin luokan seinustoille, jotta keskelle jäi riittävästi vapaata liikkumatilaa pelaamiselle. Tuokioon osallistui kaksi toisen luokan oppilasta, joten paikalla oli kymmenen osallistujaa. Ohjeistin oppilaat jakautumaan kahteen ryhmään, joista toiset alkaisivat pelaamaan Twisteriä ja toiset tarkkuusheittopeliä. Tuokion puolessa välissä ryhmät vaihtoivat pelejä.

6.8 Kuudes tuokio: Yhteisen pöydän äärellä

Yhteisen pöydän äärellä (liite 7) oli viimeinen yhteinen tuokiomme. Olin edellisen tuokion lopuksi sopinut kahden vapaaehtoiseksi ilmoittautuneen luokan oppilaan kanssa, että he saapuvat auttamaan monitoimitilan järjestelyssä ennen viimeisen tuokion alkua. Tarkoitukseni oli samalla havainnoida, kuinka kaksi oppilasta toimivat yhdessä ja miten he osaavat toimia oma-aloitteisesti tilanteessa kun paikalla ei ole muun luokan painetta tai tarkkailevia katseita.

Ensihetkestä alkaen tuokion tunnelmassa oli havaittavissa yhteenkuuluvuutta. Ilmapii-riin vaikuttivat varmasti tuokion luonne – viimeisen tuokion iltapäiväkahvit monitoimitilassa, jossa istuimme yhdessä pöydän äärellä. Kaikilla oli toisiinsa näköyhteys ja se loi tunnelmaan yhteisöllisyyttä ja kodikkuutta.

7 TUOKIOIDEN HAVAINNOINTI

7.1 Havainnointi aineistonhankintamenetelmänä

Havainnointi eli observointi on aineistonhankintamenetelmä, jossa tutkittavasta aineistosta, asiasta tai ilmiöstä kerätään tietoa havainnoimalla ja seuraamalla sen kulkua, etenemistä ja ilmenemistä. Havainnointiin voidaan liittää kysely, haastattelu ja erilaisten aisteihin perustuvat kokemukset ja mielipiteet. Havainnoinnissa seurataan ihmisen toimintaa jossain tietyssä tilassa, tilanteessa tai toiminnassa. Keskiössä on myös tarkkailla havainnoinnin aikana syntyviä vuorovaikutustilanteita ihmisten välillä. (Jyväskylän yliopisto i.a..)

Havainnointi on ihmisen toiminnan ja käyttäytymisen kartoittamista (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2006/2012). Havainnointi voi olla ulkopuolista, jolloin observointi pyritään toteuttamaan olemalla etäällä havainnoitavasta kohteesta. Opinnäytetyössäni käytän havainnointitapana osallistuvaa menetelmää, jossa olen ohjaajan ominaisuudessa mukana tuokioiden toteutuksessa ja harjoitteissa oppilaiden kanssa samalla havaintoja tehden. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2006/2012.)

7.2 Oman ohjauksen havainnointi

Laadin oman ohjauksen havainnointilomakkeen (liite 9), jotta pystyin johdonmukaisemmin tarkastelemaan tekemääni havainnointia sekä tuomaan esille oman ohjauksen toteutumista. Havainnoinnin lisäksi kiinnitin huomiota toimintani arviointiin reflektovalla otteella jokaisen tuokion päätyttyä. Tavoitteena oli tuoda aidosti ja rehellisesti esille tuokioiden sujuvuuteen vaikuttaneita tekijöitä, pohtia tuokioiden suunnitelmien toteutumista, nostaa esille huomioita harjoitteiden kohderyhmälähtöisyydestä sekä pohtia kehittämissuhteita. Täytin oman ohjauksen havainnointilomakkeen jokaisen tuokion

jälkeen. Lomake (liite 9) on liitetty opinnäytetyön muun materiaalin tueksi, jotta käyttämiäni näkökulmia on mahdollisuus soveltaa erilaisissa toimintaympäristöissään. Toivon tämän lisäävän tuokioista keräämäni informaation luotettavuutta ja kasvattaa ammatillista näkökulmaa.

7.3 Opettajan havainnoinnin ohjeistaminen

Laadin erityisluokanopettajalle ohjeistuksen (liite 10) tunnetaito- ja vuorovaikutustuokioiden havainnointia varten. Ohjeistuksessa tuon esille keskeiset teemat, joihin opinnäytetyöni toiminnallisilla tuokioilla olen halunnut saada vastauksia ja näkökulmia. Ohjeistuksen pohjalta laadin havainnointilomakkeen (liite 11), johon opettaja kirjasi tuokioiden aikana tekemiään havaintoja ja huomioita esimerkiksi tuokion toteutumisesta, luokan ilmapiiristä, kohderyhmälähtöisyyden huomioon ottamisesta harjoitteita valitessani sekä oppilaiden vuorovaikutustaidoista harjoitteiden aikana.

Opettajan havaintojen avulla halusin saada tietoa erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden käyttäytymisestä henkilöltä, joka tuntee luokan oppilaat hyvin ja kykenee arvioimaan rehellisesti ja rakentavasti sitä, miten oppilaat käyttäytyvät ja osallistuvat tuokioihin. Pyrkimyksenäni oli saada tietoa siitä kuinka oppilaat kykenivät itsensä ilmaisuun kun käsiteltiin tunne- ja ihmissuhdekysymyksiä sekä miten he toimivat ryhmässä muiden kanssa ja ottivat muut huomioon. Halusin opettajan myös arvioivan, kuinka tarpeellisenä hän kokee tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjoittamisen koulun arjessa.

8 HAVAINTOJEN TULOKSET

8.1 Oman havainnoinnin tulosten koonti

Seuraavassa tuon esille kuuden tunnetaito- ja vuorovaikutustuokion aikana tekemiäni havaintoja, jotka pohjautuvat oman toiminnan havainnointilomakkeen (liite 8) kysymyksiin. Kysymyksen ”Miten koen tunne- ja vuorovaikutusharjoitteiden tarpeellisuuden erityiskoulun arjessa” olen jättänyt pois omien havaintojen koonnista, sillä tuon siihen liittyviä näkemyksiä esille pohdinnan yhteydessä.

Kysymys 1: Miten tuokiot mielestäni toteutuivat käytännössä

Koulussa yhteistyötahona toiminut 5. – 6. luokka oli valmistautunut saapumiseeni ja oppilailla oli tiedossa tuokioiden ajankohdat. Tämä edesauttoi tuokioiden sujumista ja madalsi kynnystäni saapua ulkopuolisena henkilönä ohjaamaan uutta ja sisällöltään erilaista kuin mihin oppilaat olivat tottuneet. Erityisluokanopettajan kanssa etukäteen syksyn 2014 aikana sovitut tuokioiden aikataulut toteutuivat hyvin eikä peruutuksia jouduttu tekemään. Koin olevani tervetullut vierailija niin oppilaiden kuin koulun henkilökunnan taholta, mikä luonnollisesti vaikutti positiivisesti ohjaustyöhöni.

Tuokioiden tarkka suunnitteleminen osoittautui tärkeäksi ja edisti tuokioiden sujuvuutta. Pyrin valmistautumaan tuokioiden ohjaamiseen läpikäyden suunnitelmat ja tuokioiden harjoitteet sekä lukien laatimani ohjelmakaaviot (liitteet 2 – 7) ennen ohjauksen alkua. Tämä auttoi hahmottamaan kokonaisuutta ja mahdollisti sen, että pystyin olemaan läsnä vuorovaikutuksessa oppilaiden kanssa.

Hyvin laaditut suunnitelmat mahdollistivat tarvittaessa tuokioiden soveltamisen, johon ilmeni tarvetta joitain kertoja. Aikataulukutus oli haastavinta tuokioiden ohjauksessa, sillä ajan kuluu ja yksittäisten harjoitteiden kesto oli vaikeaa arvioida etukäteen. Tuokioiden aikana aika tuntui kuluvan nopeasti ja 45 minuuttia kestävä oppitunti oli ohi hetkessä. Tuokioiden edetessä ajan hahmottaminen muuttui kuitenkin helpommaksi.

Kysymys 2: Kuvaile tuokioiden yleistä tunneilmapiiriä

Tuokioissa vallitsi yleisesti positiivinen ilmapiiri sekä avoimuuden tuntu oppilaiden ja luokan aikuisten välillä. Luokkaan saapuessa oli helposti havaittavissa se, että oppilaille oli opetettu hyviä käytöstapoja. Tämä näkyi esimerkiksi saapuessani ulkopuolisena vierailijana luokkaan ja havaitessani oppilaiden tervehtivän sekä käyttäytyvän asiallisesti. Oppilaat saapuivat myös luokkaan lähes aina ajoissa, istuivat omilla paikoillaan ja odottivat oppitunnin alkua rauhallisesti.

Vaikka lähes kaikki oppilaat osallistuivat aktiivisesti tuokioiden harjoitteisiin, oli osa tuokioista selvästi mielekkäämpiä. Havaintojeni perusteella oppilaat kokivat erittäin mieluisaksi toisen tuokion lyhytelokuvan katseleminen sekä viidennen tuokion pelihetken. Toiminnallisuus ja oman kehon käyttö oli monille erityistä tukea tarvitsevalle nuorelle luontevampaa kuin suullinen ilmaisu. Lyhytelokuvan katsominen oli nuorille helposti lähestyttävä harjoite ja elokuva tuttu väline niin koulusta kuin vapaa-ajaltakin.

Viimeisen tuokion aikana jokainen oppilas otettiin mukaan ja huomioitiin tasapuolisesti, kiusaamista tai negatiivisuutta ei ollut havaittavissa. Yllätyin siitä miten aktiivisesti, oma-aloitteisesti ja reippaasti kaksi luokan pojista autoivat tilan ja tarjoilujen esille laittamisessa, kahvin tarjoilussa sekä tuokion jälkeen tilan siivoamisessa. Vaikka pojat olivat jo muutamina kertoina osoittaneet aktiivisuuttaan, olin ajatellut heidän heittäytyvän haastavammin ja levottomammin sekä kaipaavan konkreettisempaa ohjeistusta. Yllätyin tunnelman positiivisuudesta ja siitä, miten rento ilmapiiri tuokion aikana oli.

Kysymys 3: Millaista oli vuorovaikutus oppilaiden välillä ja ohjaajan kanssa?

Vastaaminen ja kommentointi esittämiini kysymyksiin sujui tuokioiden aikana yleisesti hyvin. Joillakin luokan pojilla ilmeni ajoittain tarvetta laittaa tilanteet leikiksi ja vastata muita luokkatovereita viihdyttäen. Tämä sai muut oppilaat ajoittain villiintymään ja lähtemään mukaan vitsailuun. Välillä rennompia keskusteluja oli sopivaa, mutta harjoitteiden aikana pyrin rajoittamaan keskustelun kulkua ja pysymään asiallisella tasolla.

Oppilaat käyttäytyivät minua kohtaan asiallisesti ja avoimesti. Vain joitakin kertoja joillakin oppilailla oli kanssani erimielisyyttä siitä, miten jokin harjoite tulisi tehdä. Tällöin he osoittivat mielipiteensä vastaväittein sekä turhautunein elein ja ilmein. Yhteisymmärrykseen päästiin keskustelemalla rauhallisesti ja antaen selkeämpiä ohjeita.

Ryhmässä työskentely näyttäytyi luokan pojille vaativana tehtävänä. Annettujen ohjeiden – niin kirjallisten kuin sanallistenkin – noudattaminen oli heille vaikeaa ja ryhmätyöskentelyn aloittaminen ei onnistunut ilman ohjaajan tukea. Pojat keskittyivät joko toisen ryhmän häiritsemiseen tai puhumiseen tehtävään kuulumattomista asioista. Poikien kolmen hengen ryhmässä yksi oppilaista oli koko ajan vaiti ja sai välillä osakseen pilkantekoa muilta ryhmän jäseniltä. Tähän puutuimme luokan ohjaajan kanssa sekä olimme poikaryhmien tukena antaen selkeitä ohjeita työskentelyn mahdollistumiseksi. Tuesta ja ohjauksesta huolimatta poikien yhteistyötaidot näyttäytyivät puutteellisina ja motivaation tehtävän tekemiseen vähäisenä.

Kolmannen tuokion ryhmätyöskentely vahvisti aiempaa olettamustani siitä, että luokan tytöt ovat kehityksellisesti poikien edellä. Yllätyin siitä, miten selvästi ero oli havaittavissa ja kuinka tytöt selvisivät ryhmätyöskentelystä ilman ohjausta. Vaikka olin onnistunut valitsemaan ryhmätyöskentelyssä luetut tekstit kohderyhmälähtöisesti, oli tehtävä ryhmätyöskentelyn vuoksi vaikeaa poikien vuorovaikutustaitojen puutteellisuuden

vuoksi. Tyttöjen vuorovaikutustaidot olivat tuokioiden aikana hyvät ja heidän suhtautuminen harjoitteisiin näyttäytyi motivoituneena.

Ryhmätyöskentely ja hyvä vuorovaikutus mahdollistui silloin, kun oppilailla oli jokin mielekäs toiminnallinen tehtävä. Tämä oli havaittavissa viidennen tuokion pelihetken aikana. Twister- ja tarkkuusheittopeleissä oppilaiden oli helppoa noudattaa sääntöjä ja ottaa muut huomioon. Tunnelma oli tuokion ajan positiivinen ja vapautunut. Pelaamisen aikana luokassa vallitsi välillä liiankin riehakas tunnelma ja tähän piti välillä puuttua. Luokkatila ei tarjonnut pelaamiselle optimaalista ympäristöä elektronisten laitteiden ja tilan ahtauden vuoksi.

Viimeisen tuokion iltapäiväkahvihetken aikana jokainen oppilas otettiin mukaan ja huomioitiin tasapuolisesti. Yllätyin siitä, miten oma-aloitteisesti kaksi luokan vapaaehtoisiksi apureiksi ilmoittautunutta poikaa auttoivat minua monitoimitilassa tarjoilujen esille laittamisessa. Jotta saimme kaiken valmiiksi ennen kahvihetken alkua, pojat saapuivat monitoimitilaan välitunniksi ennen tuokion alkua. He olivat apuna myös tuokion aikana kahvin tarjoilussa sekä tuokion jälkeen tilan siistimisessä. Vaikka pojat olivat jo muutamien tuokioiden aikana osoittaneet olevansa aktiivisia, olin ajatellut heidän tarvitsevan konkreettisempaa ja yksityiskohtaisempaa ohjeistusta keittiötöissä. Uskon hyvin sujuneeseen työskentelyyn ja aktiiviseen osallistumiseen vaikuttaneen poikien halu olla vapaaehtoisina auttamassa. Tällöin heissä syntyi omaehtoinen motivaatio suorittaa tehtävä hyvin ja näyttää kykynsä toimia asiallisesti ja yhteistyössä keskenään.

Viimeisen tuokion loputtua sain eräältä oppilaalta yllättäen halauksen ja kiitoksen siitä, että oli ollut mukavaa kun olin pitänyt heille mukavia harjoituksia. Aidon ja suoran palautteen kuuleminen toi hyvää mieltä ja jätti prosessista onnistuneen kokemuksen.

Kysymys 4: Miten oppilaat osallistuivat harjoituksiin? Miten havaintojeni mukaan arvioin harjoitusten soveltuvuutta erityistä tukea tarvitseville 5. – 6. luokan nuorille?

Ensimmäisen tuokion aluksi olin asettanut Enkelikortit pöydälle, josta kehotin oppilaita valitsemaan itselleen kortin, joka kuvastaisi joko heitä itseään, harrastustaan tai sen hetkistä tunnetilaa. Joillekin oppilaille valinnan tekeminen oli vaikeampaa eivätkä kaksi heistä saaneet lopulta tehtyä valintaa. Ohjeistin, että he voivat siirtyä takaisin paikoilleen, mikäli sopivaa korttia ei löydy. Tämän jälkeen jokainen sai esitellä valitsemansa kortin. Tein välillä lisäkysymyksiä, mikäli sanallinen ilmaisu jäi oppilailla niukaksi. Harjoite onnistui melko hyvin ja odotetusti. Oppilaista suurin osa osasi kertoa syyt kortin valintaan ja kaikki jakoivat odottaa vuoroaan sekä kuunnella muiden puheenvuoroja ja myös kommentoida niihin asiallisesti.

Katsoessamme toisen tuokion aikana lyhytelokuvaa ja keskustellessamme sen herättämistä tunteista oli heti havaittavissa elävän kuvan vaikutus oppilaiden asennoitumiseen, aktiivisuuteen ja keskittymiseen. Yllätyin siitä miten oppilaat pystyivät kohdentamaan huomionsa yksityiskohtaisesti lyhytelokuvan tarinaan ja henkilöhahmojen tunnekokemuksiin. Elokuvan jälkeen oppilaat vastasivat kysymyksiini viittaamalla ja tuomalla sanallisesti esiin mielipiteitään. Lähes kaikki toivat esille ajatuksiaan ja ilmaisivat vastauksensa perustellusti. Vain muutamalla luokan pojalla oli vaikeuksia asennoitua tehtävään asiallisesti. Myös tunteista puhuminen ja toisen asemaan asettuminen tuottivat suurimpia haasteita heidän kohdallaan. Huomasin, että oppilaiden oli helppoa keskittyä lyhyeen videoon ja samaistua elävän kuvan tarinaan, jonka voi rinnastaa heidän jokapäiväiseen elämään ja koulun arkeen.

Toiminnan ohjauksen puutteet näkyivät etenkin poikien kohdalla ryhmätyöskentelyn aikana. Heistä useimmat tarvitsivat selkeämpiä ja pelkistetympiä ohjeita tehtävien suorittamiseksi sekä tukea keskittyykseen annettuun tehtävään.

Pelituokion aikana luokka toimi yhdessä aidosta ilosta. Oppilaiden erilaisuus ei noussut esille pelien aikana vaan he osasivat ottaa toisensa hyvin huomioon sekä kannustaa toistensa suorituksia. Havaintojeni pohjalta voin todeta pelien soveltuvan hyvin luokan ikäryhmälle sekä kehitystasolle. Oppilaat jaksoivat keskittyä pelaamiseen koko tuokion ajan. Tuokion loputtua ilmassa oli jopa haikeutta, kun pelit päättyivät. Oppilaat suoriutuivat pelaamisesta keskenään ilman ohjaajan tai opettajan tukea.

Kysymys 5: Miten kehittäisin tuokioita, jos pitäisin ne uudelleen?

Kehittäisin tuokiota niin, että laatisin selkeämmät ja yksinkertaisemmat ohjeet erityisesti kolmannen tuokion ryhmätyöskentelyn harjoitusta ajatellen. Kokeilisin myös mikä vaikutus olisi sillä, jos ryhmät muodostettaisiin eri tavalla, sillä tuokion aikana oppilaat saivat hakeutua ryhmiin haluamallaan tavalla. Olisi mielenkiintoista havainnoida vaikuttaisiko tyttöjen ja poikien sekaryhmät toiminnan sujuvuuteen vai olisiko lopputuloksena se, että aktiiviset ja oma-aloitteiset tytöt ottaisi tehtävän omille harteilleen ilman, että pojat tekisivät omaa osuuttaan. Ensimmäisen tuokioiden aikana huomasin suunnitelleeni aikataulusta liian kiireellisen kun yritin saada tuokioon liian monta vaihetta. Kehittäisin tuokioita siten, että suunnittelisin tuokioihin vähemmän eri aktiviteetteja, sillä se mahdollistaisi syventymisen tehtäviin ja rauhoittaisi oppilaiden keskittymistä.

8.2 Opettajan havainnoinnin tulkintojen koonti

Opettajan tuokioiden aikana tekemät havainnot pohjautuvat opettajan havainnointilomakkeeseen (liite 10). Kysymysten perusteella sain opettajalta konkreettista palautetta ja huomioita, joiden pohjalta laadin seuraavassa esittelemäni koontin.

Kysymys 1: Miten tuokiot mielestäsi toteutuivat käytännössä?

Opettajan antamien palautteiden ja havainnointien mukaan tuokioihin suunnittelemani sisällöt toteutuivat kokonaisuudessaan hyvin ja harjoitteet soveltuivat tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjoitteluun. Menetelmät ja tehtävät tukivat kohderyhmän harjoittelun tarpeessa olevia vuorovaikutustaitoja ja antoivat uudenlaisia menetelmiä, joita luokassa ei ollut aiemmin kokeiltu.

Ryhmässä työskentely oli opettajan kertoman mukaan menetelmänä luokalle entuudestaan vieras. Tämä oli havaittavissa kolmannen tuokion haastavassa tehtävässä. Toteutuksessa ryhmätyöskentelyssä ilmeni haasteita tehtävänannon ymmärtämisessä, pyydetyn tehtävän toteuttamisessa sekä tavoitteisiin pääsyssä. Kun oppilaiden olisi pitänyt ohjeistuksen mukaan esitellä vuorollaan laaditut ryhmätyöt, meni useimmilla oppilailla osallistuminen pelleilyksi, vitsien kertomiseksi sekä toisten tekemisiin puuttumiseksi. Opettajan mukaan oppilaiden keskittyminen oli mahdotonta kyseisessä tilanteessa, kun oppilailla oli toisiinsa näköyhteys ja toiminnan ohjaaminen on osalle oppilaista vaikeaa. Lopulta kaikki osallistuivat ohjaajien ja opettajan avustuksella tehtävään ja saivat jollain tavalla tehtävän suoritettua.

Kysymys 2: Kuvaile tuokioiden yleistä tunneilmapiiriä

Opettajan havaintojen ja kertoman mukaan tuokioiden ilmapiiri oli pääsääntöisesti hyvää ja vapautunutta. Tämä näkyi ohjaajan ja oppilaiden välisen vuorovaikutuksen sujuvuutena sekä oppilaiden aktiivisena osallistumisena. Joidenkin oppilaiden kohdalla osallistuminen oli haasteellisempaa motivaation puutteen ja keskittymisvaikeuksien vuoksi. Osalla pojista ilmeni keskinäistä kiusantekoa, mihin vaadittiin aikuisten puuttumista.

Viimeisen tuokion yhteinen iltapäiväkahvihetki soveltui opettajan mukaan hyvin tuokioiden päätteeksi. Kaikki kerääntyivät yhteen ja ilmapiiri oli lähes koko ajan rauhallinen.

Tuokion aikana ilmeni muutama rauhattomampi hetki, mitkä vaativat puuttumista. Opettaja uskoo, että viimeisestä tuokiosta jäi oppilaille hyvä kokemus ja tunnelma.

Kysymys 3: Millaista oli vuorovaikutus oppilaiden välillä ja ohjaajan kanssa?

Opettaja nosti esille huomion, että osalla oppilaista on suuria haasteita jopa ilmeiden tulkinnassa. Esimerkiksi joillekin oppilaille toisten kasvojenilmeiden tulkinta ja sosiaalisten tilanteiden hahmottaminen näyttävät haasteellisina. Tämä aiheuttaa luonnollisesti vaikeuksia erilaisissa vuorovaikutustilanteissa ja kanssakäymisessä muiden kanssa, joilla saattaa myös olla samansuuntaisia haasteita omassa toiminnassaan. Opettajan havaintojen mukaan osalla oppilaista on haasteita sosiaalisessa kanssakäymisessä muiden kanssa, mikä ilmenee useissa koulun arkipäivän tilanteissa. Joillakin oppilaista on myös vaikeus tulkita toisten ilmeitä ja ymmärtää niiden merkityksiä. Sanattomien viestien tulkinnan puutteellisuus aiheuttaa toisinaan konflikteja oppilaiden välillä.

Tähän kytkeytyy ihmisten emotionaalinen kompetenssi, johon sisältyy kyky omien ja muiden tunteiden (emootioiden) tulkintaan sekä kykyä toimia emootioiden ilmetessä erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Emotionaaliseen kompetenssiin yksi osa-alue on kyky tunnistaa toisten emootioita heidän käyttäytymisensä perusteella. Toisten emootioiden ja käyttäytymisen välisen yhteyden tunnistaminen ja tulkitseminen on ratkaisevassa asemassa vuorovaikutuksen sujuvuudessa, empatian kokemisessa sekä kyvyssä asettua toisen ihmisen asemaan. (Laine 2005, 64 – 65.)

Viimeisen tuokion iltapäiväkahvien nauttimisen aikana käytiin keskustelua sekä ohjaajan ohjeistamana että oppilaiden vapaamuotoisina jutusteluina. Opettajan mukaan kaikki ottivat jollain tavalla osaa keskusteluun, mikä lisäsi yhteisen hetken onnistumista.

Kysymys 4: Miten oppilaat osallistuivat harjoituksiin? Miten havaintojeni mukaan arvioin harjoitusten soveltuvuutta erityistä tukea tarvitseville 5. – 6. luokan nuorille?

Tuokioiden harjoitteet olivat opettajan näkemyksen mukaan lähes kokonaisuudessaan erityiskouluun soveltuvia ja mielekkäitä oppilaiden ikään ja kehitystasoon nähden. Tunnetasolla jotkin harjoitteet olivat vaikeita joidenkin oppilaiden käsiteltäväksi. Harjoitteissa olin ohjaajana opettajan mukaan käyttänyt käytännönläheisiä esimerkkejä ja valinnut harjoituksiin kohderyhmää koskettavia tunteita, tapahtumia ja asioita, joihin oppilaat pystyivät samaistumaan.

Poikien ja tyttöjen kehityksen välillä ilmeni eroja lähes kaikissa tuokioiden harjoitteissa. Pojilla tämä näkyi muun muassa siinä, miten he suhtautuivat harjoitteisiin välillä leikkimielisesti, protestoiden ja ivailen. Osalla pojista oli runsaasti rauhattomuutta ja haasteita keskittyä tehtävään. Opettajan mukaan osalle pojista vuorovaikutustilanteista ja tunteista puhuminen on vastenmielistä ja todella haasteellista, minkä he pyrkivät peittämään rauhattomalla pelleilyllä ja asiattomuuksilla. Tämä aiheuttaa helposti ketjureaktion luokassa yhden levottomuuden siirtyessä muiden käytökseen. Poikien ”tunnekielteisyyden” kitkemiseksi ainoana vaihtoehtona opettaja näkee yhä uudelleen ja uudelleen toteutettavan harjoittelun erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Pojilla myös annettujen ohjeiden noudattamisessa sekä ryhmätyötaidoissa ilmeni melko laajoja puutteita, etenkin silloin kun annettu tehtävä ei ollut heidän mielestään kiinnostava.

Poikien kyvyt eivät opettajan mukaan riitä kolmannessa tuokiossa ryhmätyössä vaadittuihin yhteisten pelisääntöjen noudattamiseen. Prosessin alusta loppuun asti vieminen, on monille liian vaikeaa vaikka ohjeistus ja tehtävä pysyisi yksinkertaisella tasolla. Useilta pojilta puuttuu kyky suunnitella, kuinka he selviytyvät annetusta tehtävästä. Tämän lisää turhautuneisuutta, lisääntyvää levottomuutta ja keskustelun siirtymistä eri aiheisiin. Myös toisten oppilaiden häiritseminen ja asiaton keskustelu lisääntyivät selvästi ryhmätyöskentelyn aikana. Tuokiota voisi opettajan mukaan kehittää siten, että

luokan taululle kirjoitettaisiin selkeät kahden tai kolmen kohdan ohjeistukset siitä, mitä oppilaiden tulee tehdä missäkin järjestyksessä.

Luokan tyttöjen keskinäinen kommunikointi, vuorovaikutus ja muiden huomioiminen sujuivat kokonaisuudessaan kiitettävästi ja työskentely oli asianmukaista. Ryhmässä työskentely oli johdonmukaista ja he pystyivät toteuttamaan tehtävän alusta loppuun asti annettujen ohjeiden mukaisesti.

Neljännessä tuokiossa toteutetun luokan oman lipun maalaamisen aikana erityisesti luokan poikien lapsenmielisyys heräsi ja luovuus pääsi esille luokan oppilaissa. Opettajan havainnoinnin ja kertoman mukaan hänet yllätti erityisesti yhden luokan pojan aktiivinen osallistuminen ja vapautuneisuus sormivärien käytön ja lipun maalaamisen aikana. Opettajan mukaan kuvataide ja käsillä tekeminen on ollut kyseiselle oppilaalle epämieluisaa usean vuoden ajan. Opettajan kertoman mukaan tämä saattaa johtua puutteellisesta hienomotoriikasta ja kömpelyydestä, jotka vaikuttavat luoviin aktiviteetteihin. Oppilaan on vaikeaa heittäytyä epämukavuusalueelle. Oppilaassa heräsi opettajan mukaan lopulta vapautuneisuutta ja leikkimielisyyttä maalaamisen kautta.

Viidennen tuokion pelaaminen oli opettajan mukaan selvästi oppilaiden kokemana mielekästä, mikä ei tullut opettajalle yllätyksenä. Erilaiset pelit ja fyysiset aktiviteetit soveltuvat hänen mukaansa erityiskoulun oppilaille usein hyvin ja ne ovat monille mieleisiä. Vaikka ryhmätyöskentely oli osoittautunut kolmannen tuokion aikana haasteelliseksi, sujui viidennen tuokion pelaaminen ja vuorovaikutus hyvin.

Kysymys 5: Miten kehittäisit tuokioita, jos ne pidettäisiin uudelleen?

Opettajan antaman palautteen ja havaintojen mukaan ensimmäisen tuokion ajankohdaksi valittu maanantaiaamu osoittautui haasteelliseksi ja epäkiitolliseksi ajankohdaksi uuden ja sisällöllisesti keskittymistä vaativan hetken järjestämiseen. Tämä oli opettajan mukaan odotettavissa. Oppilaiden viikonloppujen vietto ja rutiinit ovat opettajan mu-

kaan erilaisia koulun arkeen ja rytmiin verrattuna, mikä näkyy oppilaissa maanantaisin havaittavana hektisyytenä, hermostuneisuutena ja ylivilkkautena. Koulussa henkilökunnalla, opettajilla ja ohjaajilla, ei ole tarkkaa tietoa siitä, millaista oppilaiden viikonlopun vietto on ja kuinka he saavat käyttäytyä kotonaan.

Tuokioissa, joissa oppilaiden piti istua tuoleineen ringissä, he saivat luotua keskenään katsekontaktin, joka lisäsi opettajan mukaan rauhattomuutta joissain oppilaissa. Opettajan antamien ohjeiden mukaan tilanteen voi hyvin keskeyttää ohjaajan toimesta hetkeksi, jos ilmapiiri muuttuu liian rauhattomaksi. Tämä auttaa katkaisemaan rauhattoman hetken ja oppilaat huomaavat, ettei käytös ole sopivaa. Ohjaajan on osattava vetää rajat ja tulkita, milloin käytös on sallituissa rajoissa ja milloin on aika rajoittaa.

Kysymys 6: Miten koet tunne- ja vuorovaikutusharjoitteiden tarpeellisuuden erityiskoulun arjessa?

Vuorovaikutustaitojen harjoittelu on ajankohtaista ja välttämätöntä opettajan mukaan koko ajan. Vaikka osalla luokan oppilaista, erityisesti osalla pojista, on opettajan mukaan havaittavissa selkeää ”tunnekielteisyyttä”, ei asenteen ja käyttäytymisen muuttamiseen ole hänen mukaansa muita keinoja, kuin aina vain jatkettavaa ja toteutettavaa aktiivista harjoittelua. Opettajan mukaan harjoittelua tapahtuukin heillä koulun arjessa päivittäin erilaisissa arjessa eteen tulevissa tilanteissa, vaikka erityisesti tunne- ja vuorovaikutustaitoharjoitteita heillä ei ole käytetty.

9 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyöprosessi asetui kohdallani pitkälle aikavälille alkaen syksyn 2013 harjoittelusta ja päättyen valmiin kirjallisen työn julkaisuun keväällä 2015. Yksi prosessin ratkaisevimmista elementeistä oli työelämäyhteistyötahona toimineesta koulusta annettu tuki ja kannustus. Toiminnalliset tuokiot olivat heille tilaisuus tarjota oppilaille tarpeellisia harjoitteita uudennlaisin menetelmin. Toiminnallinen opinnäytetyö pysyi hallussa aikataulutuksen ja tarkkojen suunnitelmien myötä. Myös opinnäytetyötä ohjanneen opettajan kanssa käydyt ohjauskeskustelut auttoivat viemään prosessia eteenpäin sekä rajaamaan kirjallisen työn näkökulmia.

Erityisluokanopettajan toteuttama havainnointi tuokioiden aikana antoi opinnäytetyölle lisäarvoa ja teki mahdolliseksi, että saan opetusalan ammattilaiselta perustellun palautteen, joka koski käyttämiäni harjoitteita ja omaa ohjaustani. Koska erityisluokanopettaja tuntee luokkansa oppilaat jo monen vuoden ajalta, hän pystyi havaitsemaan oppilaiden osallistumisesta ja vuorovaikutuksesta ulottuvuuksia, joita en ulkopuolisena olisi kyennyt näkemään ja tai tulkitsemaan. Opettajan havainnointi auttoi arvioimaan oppilaiden yksilöllistä toimintaa ja käyttäytymistä, sukupuolten välisiä kehitystasojen eroja sekä suoriutumista tehtävistä heidän erilaisista lähtökohdistaan ja vahvuuksistaan.

Tuokioiden aikana ryhmätyöskentely osoittautui erityisesti luokan pojille suurimmaksi haasteeksi. Näen tämän huomionarvoisena oppilaiden tulevaisuutta ajatellen. On syytä pohtia, miten heikot ryhmätyöskentelytaidot vaikeuttavat tulevaisuudessa esimerkiksi jatko-opintoihin hakeutumista, työpaikan saantia sekä uusien ihmissuhteiden solmimista. Puutteelliset vuorovaikutustaidot voivat ajaa nuoren helpommin ristiriitatilanteisiin ja ei-toivottuihin porukoihin. Pahimmissa tapauksissa vääränlaiseen seuraan ajautumisesta voi seurata erilaisia ilkeivallantekoja ja hetken mielijohteesta toimimista, vailla harkintaa tai ymmärrystä tilanteen vakavuudesta. Tämän vuoksi on tärkeää korostaa sitä, miten keskeistä nuorten elämässä – niin koulussa, kotona kuin vapaa-ajallakin – on

luotettavien aikuisten läsnäolo ja vastavuoroinen kommunikointi. Opinnäytetyöni yhteistyötahona toimineen luokan oppilaat tarvitsevat vielä pitkään elämässään läheisiä aikuisia, jotka koulumaailmassa ovat usein oman luokan opettaja ja ohjaaja, joihin tukeutua tarvittaessa.

Vaikka koulun ensisijaisena tehtävänä pidetään oppimista ja parasta mahdollista suoriutumista eri oppiaineista ja tehtävistä, haluan esittää, että se sijoittuisi vasta toiselle sijalle. Oppimisen edelle olisi hyvä nostaa ne taidot, joiden avulla oppilaat kykenevät toimimaan erilaisissa ihmisten välisissä verkostoissa – ihmissuhdeviidakossa. Hyvien ihmissuhdetaitojen opettamisessa ja esimerkkinä toimimisessa luokan opettaja sekä koulun muut aikuiset ovat merkittävässä roolissa. Aikuisten ohella varhaisnuorten elämässä ystävien ja samanikäisten välisten suhteiden merkitys korostuu vuosi vuodelta, mikä edellyttää uudenlaisten ryhmässä toimimisen tapojen omaksumista ja tunteiden tulkinnan osaamista. Varhaisnuorten elämässä tasapainottelee heidän suhteet aikuisten ja ikätovereiden välillä. (Alve-Tamminen i.a., 72 – 74.)

Edellä esitettyjen huomioiden ja tuokioista tehtyjen havaintojen pohjalta on perusteltua sanoa, että vastaavanlaisia tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjoitteita sekä ryhmässä toimimista tulisi sisällyttää enemmän koulun arkeen sekä oppiaineisiin erilaisin menetelmin ja sovelluksin. Näen tämän osaksi ennaltaehkäisevää työtä, jolla edesautettaisiin oppilaiden ymmärrystä omista ja muiden tunteista, erilaisten yksilöiden kanssa toimimisen merkityksestä sekä kohennettaisiin koulun ilmapiiriä. Ennakkoluulot ja toisten oppilaiden kiusaaminen vähenisivät kun yhteisöllisyydestä tulisi harjoitusten ja ryhmätöimintöjen kautta luontevampaa. Vuorovaikutustaitojen omaksuminen ja ryhmätyöskentelyvalmiudet vähentäisivät erityistä tukea tarvitsevien nuorten syrjäytymisuhan alle joutumista sekä loisivat uskoa omaan pärjäämiseen.

Tuokioista tehdyistä havainnoista ilmeni luokan poikien tunteiden ilmaisun ja sanottamisen haasteellisuus. Tämä on teema, jonka haluan nostaa esille. Vaikka tyttöjen ja poikien kehitykselliset erot ovat varhaisnuoruudessa yleisesti havaittavissa ja todennettavissa muun muassa sosiaalisten taitojen ja itsensä ilmaisun osa-alueilla, on merkityksel-

listä pohtia, voisiko näinkin merkittävä käyttäytymisen ja itseilmaisun ero johtua jostain muusta kuin kehityksellisistä seikoista. Kohdellaanko poikia ja tyttöjä eri tavoin lapsuudesta alkaen, jolloin poikien oletetaan valmiiksi olevan heikompia suullisessa ilmaisussa ja tunteiden käsittelyssä? Tämä saattaa olla osa totuutta, mutta erot sukupuolten välillä tulisi huomioida esimerkiksi pojille suunnatuilla keskusteluryhmillä opettajan kanssa. On aiheellista kysyä, millainen vaikutus poikien heikoilla tunnetaidoilla ja puutteellisella itsensä ilmaisulla on tulevaisuudessa esimerkiksi ihmissuhteissa, jatko-opinnoissa ja työelämässä? Asiaan tulisi puuttua yhdessä koulun sekä erityistä tukea tarvitsevan oppilaan tukiverkoston kanssa.

Toimintatapaa, jossa huomioidaan sukupuolellinen yksilöllisyys, kutsutaan nuorisotyössä sukupuolisensitiiviseksi työotteeksi. Toiminnan keskiössä ovat sukupuolten erityistarpeet, millä pyritään tukemaan nuorten osallisuutta, voimaantumista sekä syrjäytymisen ehkäisyä. Sukupuolisensitiivisessä työotteessa keskeistä on toimia sukupuoliroolien rajoittavuutta vastustavasti, missä keskeistä ovat erilaiset pien- ja vertaisryhmät sekä luotettavien ja nuoret avoimesti hyväksyvien aikuisten rooli. Sukupuolisensitiivisen toiminnan kautta mahdollistetaan muun muassa erillisiä tyttö- ja poikaryhmiä, joissa erilaisia teemoja on mahdollisuus käydä läpi samassa tilanteessa olevien kesken. Ryhmissä etuna on luottamuksellisuus ja vertaistuki. (Hast & Toivanen 2011, 39 – 42.)

Näen sukupuolisensitiivisen toiminnan kokeilemisen olevan mahdollista myös yhteistyötahona toimineen luokan oppilaiden kanssa. Toimintatapaa voisi soveltaa esimerkiksi poikien pienryhmänä, jossa aikuisen johdolla opeteltaisiin keskustelemaan erilaisista tunne- ja ihmissuhdeasioista avoimesti muiden samassa tilanteessa olevien kanssa.

Tunnetaito- ja vuorovaikutustuokioiden sujuvuuden takaamiseksi sekä haasteiden yli pääsemiseksi näen keskeisenä roolini ja suhtautumiseni tuokioiden ohjaajana toimimiseen. Tuokioiden aikana ilmenneet haasteet vaativat kykyä soveltaa harjoitteiden etenemistä. Minun tuli tulkita oppilaiden sanatonta viestintää (eleitä, ilmeitä, äänenpainoja ym.) sekä arvioida heidän osallistumistaan, vuorovaikutustaan ja tunteiden ilmaisuaan.

Sekä omien että opettajan havaintojen kautta pyrin arvioimaan, miten harjoitteiden kohderyhmälähtöisyys oli toteutunut.

Ulkopuolisena henkilönä olisin voinut olemuksellani vaikuttaa negatiivisesti tai tukahduttavasti luokan asennoitumiseen antamiani harjoitteita kohtaan, mutta oppilailta ja opettajalta saamani suoran ja epäsuoran sekä sanallisen ja sanattoman palautteen perusteella voin muistella tuokioita hyvillä mielin. Tulkintani palautteista perustuu luokan ilmapiirin avoimuuteen ja oppilaiden aktiivisuuteen, joka oli myönteisiä ja innostunutta. Pyrkimykseni oli kohdata oppilaat avoimesti ja olla vuorovaikutuksessa heidän kanssaan omana itsenäni. Halusin luoda positiivisen ja rennon tunnelman, jotta tuokioiden harjoitteet antaisivat oppilaista mahdollisimman aidon kuvan ilman jännittyneisyyttä tai epävarmuustekijöitä. En pelännyt käyttää huumoria kun tulkitsin sille olevan tilaa. Ohjauksessani vuorottelivat selkeä ohjaus ja tilanteisiin reagoiva rento, humoristinen ja pilkkeen silmäkulmassa pitävä ote.

Jokainen tuokio opetti minulle myös jotain itsestäni ja ryhmän ohjaamisesta, erilaisten yksilöiden kohtaamisesta sekä siitä, miten tilanteita voi soveltaa. Vaikka itselläni on yli kahden vuosikymmenen kokemus erityislasten ja -nuorten kanssa toimimisesta, on uusi ryhmä aina kuin puhdas taulu – kokonaiskuva hahmottuu sille hetki hetkeltä selvemmin kun oppii havaitsemaan yksilöiden ainutlaatuisuutta. Yllätyksellisintä oli havaita oma rauhallisuus ja luottavaisuus tuokioiden sujumisesta. Vaikka en päästänytkään stressiä ja huolta näkymään tuokioiden ohjaamisessa, en kiellä näiden tunteiden läpikäyntiä opinnäytetyöprosessin aikana. Motivoituneisuus työn loppuun saattamisesta sekä koulun aitoon tarpeeseen vastaamisesta asettivat paineita, joihin halusin pystyä vastaamaan, mutta pitivät yllä tahtoa perehtyä prosessiin huolellisesti.

Opinnäytetyön kohderyhmän varhaisnuoret oppilaat ovat muutaman vuoden kuluttua suorittaneet peruskoulun pakolliset oppivuodet. Tämän jälkeen osa heistä voi olla tilanteessa, jossa tulevaisuuden suuntaviivat eivät ole hahmotettuna ja syrjäytymisuhka sekä epävarmuus tulevaisuudesta ovat mahdollisia. Valtakunnallisessa nuorten kuntoutuskokeilu -selvityksessä (Linnakangas & Suikkanen 2004) esitellään syrjäytymisvaarassa

olevien 15 – 17-vuotiaiden nuorten tukemiseksi erilaisia käytäntöjä, joiden avulla varhaisen puuttumisen keinoin voidaan edistää heidän tukemistaan sekä selvittää palvelujärjestelmän tarjoamien tukitoimien suhdetta. Keskiössä ovat nämä nuoret, jotka ovat alaikäisiä, mutta vaarassa jäädä ilman tarvitsemaansa tukea. Selvityksessä esitetään, että vanhempien ja koulun sekä sektorirajat ylittävien tukipalveluiden toimiva kumppanuus on merkityksellistä nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Syrjäytymisessä ja syrjäytymisvaarassa keskeinen asia on opiskelupaikan puuttuminen tai siitä luopuminen. Koulupudokkaaksi ajautuu selvityksen mukaan sopeutumisvaikeuksista, oppimisvaikeuksista sekä muista terveydellisistä syistä.

Valtakunnallinen nuorten kuntoutuskokeilu -selvityksessä ehdotetaan kuntiin yhteistyöryhmän perustamista, jossa olisi mukana toimijoita koulutoimesta, sosiaali- ja terveystoimesta, nuorisotyöstä, te-palveluista sekä Kansaneläkelaitoksesta. Yhteistyöryhmän tehtävänä olisi toimia syrjäytymisvaarassa olevien nuorten hyväksi ja selvittää nuorten elämäntilanteita. Erityistä tukea tarvitseville nuorille sekä heidän perheilleen olisi mielekästä saada Suomen laajuisesti taho, joka vastaisi heidän tukipalveluidensa järjestämisestä kokonaisuutena. Tukiverkoston keskiössä on kuitenkin aina oltava nuori, jonka tulevaisuudessa toimimisen ja arjessa pärjäämisen taitoja on tuettava varhaisessa vaiheessa.

Erityistä tukea tarvitsevalle nuorelle on viestitettävä, että maailmassa on tilaa juuri hänelle, hänen tunteilleen ja ajatuksilleen. On tuotava esille viesti, että kyllä maailmaan tunteita – ja erilaisia yksilöitä – mahtuu!

LÄHTEET

- Aalberg, Veikko 6.7.2009. Psykodynaamiset yksilöpsykoterapiat. Terveyskirjasto. Lääketieteen aikakauskirja Duodecim. Viitattu 24.3.2015.
http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=onn00103
- Aarnio-Tervo, Paula, Marttinen, Elina & Passiniemi, Ritva 2010. Nyutin elämäntaitokurssi. Helsinki: Nyyti ry.
- Alve-Tamminen, Eila i.a. Sisällä vai syrjässä työelämästä. Erityiskoulussa oppivelvollisuutensa mukautetun opetussuunnitelman mukaan suorittaneiden nuorten sijoittuminen työelämään ja oman elämän hallinta. Ammatillisesti suuntautuva lisensiaatin tutkimus. Tampere: Tampereen yliopisto.
<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/76482/lisuri00078.pdf?sequence=1>
- Cacciatore, Raisa 2013. Hyvän mielenterveyden lautasmalli. Viitattu 19.10.2014.
<http://www.vamlas.fi/wordpress/wp-content/uploads/2013/10/Cacciatore-041013-Kuopio.pdf>
- Cacciatore, Raisa 2009. Kapinakirja. Aggressiokasvattajan käsikirja – koululaisesta aikuiseksi. Otava.
- Capacchione, Lucia 2001. Living with feeling – the art of emotional expression. RIDER.
- Edu 1.8.2013. Tunteesta tunteeseen. Opetushallitus. Viitattu 21.5.2014.
http://www.edu.fi/tunteesta_tunteeseen
- Hast, Sini & Toivanen, Tiina 11/2011. Poikien kesken – Pienryhmätoiminta arjen hallinnan tukena. Joensuun Pelastakaa Lapset ry, Minä Olen Tärkeä -projekti. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Viitattu 25.1.2015.
http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/35313/Hast_Sini.pdf?sequence=1
- HUS i.a. Neurokognitiiviset häiriöt. Viitattu 19.10.2014.
http://www.hus.fi/sairaanhoito/lasten-sairaanhoito/lastenneurologia/Neurokognitiiviset_hairiot/Sivut/default.aspx

- Huttunen, Matti 1997. Tunnetilat – silta kehon ja mielen välillä. Lääketieteen aikakauskirja Duodecim. 1997;113(14):1385. Viitattu 19.10.2014.
http://www.duodecimlehti.fi/web/guest/haku?p_p_id=Article_WAR_DL6_Articleportlet&p_p_lifecycle=0&_Article_WAR_DL6_Articleportlet_hakusana=tunteet&_Article_WAR_DL6_Articleportlet_p_frompage=haku&_Article_WAR_DL6_Articleportlet_viewType=viewArticle&_Article_WAR_DL6_Articleportlet_tunnus=duo70318#s5
- Innokylä i.a. Tunne- ja vuorovaikutustaitoa seiskoille. Viitattu 21.1.2015.
<https://www.innokyla.fi/web/verstas123527/etusivu/-/verstas/tarpeet-ja-tavoitteet>
- Isokorpi, Tia 2004. Tunneoppia – parempaan vuorovaikutukseen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Isokorpi, Tia 2003. Tunneälytaitojen ja yhteisöllisyyden oppiminen reflektoinnin ja ryhmäprosessin avulla. HAMK & AKTK -julkaisuja: Hämeenlinna.
- Jyväskylän yliopisto i.a. Havainnointi eli observointi. Koppa. Viitattu 18.10.2014.
<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineistönhankintamenetelmat/havainnointi-eli-observointi-osallistuminen-ja-kenttaetyoe>
- Kangasniemi, Erkki & Konttinen, Raimo (toim.) 1993. Lue, etsi, tutki: tutkittua tietoa koulun kehittämiseksi. WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, Liisa 2004. Temperamentti: Ihmisen yksilöllisyys. Helsinki: WSOY.
- Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä 2010. Opas Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten. Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Kokkonen, Marja 2010. Ihastuttavat, vihasuttavat tunteet. Opi tunteiden säätelyn taito. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Laakso, Aino & Mäkinen, Roosa-Maria 2014. ”Jotain kivaa kamujen kaa” - Peruskoulun 5.-luokkalaisten sosiaalisten taitojen, minäkäsityksen ja arjenhallinnan tukeminen toiminnallisilla menetelmillä. Sosiaalialan koulutusohjelma, sosiaalipedagoginen kasvatus. Hämeen ammattikorkeakoulu.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/79652/Laakso_Aino_ja_Ma_kinen_Roosa-Maria.pdf?sequence=1

Laine, Kaarina 2005. Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa. Helsinki: Otava.

Linnakangas, Ritva & Suikkanen, Asko 2004. Varhainen puuttuminen. Mahdollisuus nuorten syrjäytymisen ehkäisemisessä. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2004:7. Helsinki. Viitattu 24.1.2015.

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3754.pdf&title=Varhainen_puuttuminen__Mahdollisuus_nuorten_syrjaytymisen_ehkaisemisessa_fi.pdf

Lyhytelokuva Joni 2014. Ohjaus ja kuvaus Henri Valkeinen. Tuotanto Nuorten media-
taideviikko 2014. Lions Quest. Viitattu 21.10.2014.

https://www.youtube.com/watch?v=DDWWDC8o_7M

Markkanen, Eeva-Liisa 2012. Kuulun! Välineitä ryhmän toiminnan tukemiseen.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Viitattu 22.8.2014. http://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/addab254c4751e93cd73e1287b8ed81a/1408694180/application/pdf/15493454/MLL%20Kuulun_www.pdf

Masman, Karen i.a. Enkelit – ystävällisyyden voimaa arkeen, tunnekortit.

Australia: St Luke`s Innovative Resources.

Perusopetuslaki 1998/628, 21.8.1998. Erityinen tuki 17§ 2010/642, 24.6.2010.

Viitattu 21.1.2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>

Pesäpuu i.a. Toiminnalliset välineet. Lastensuojelun erityisosaamisen keskus.

Viitattu 11.1.2015. <http://www.pesapuu.fi/evaskori/toiminnalliset-valineet/>

Pesäpuu 2002. Tunnepyörä. Lastensuojelun erityisosaamisen keskus. Jyväskylä.

Puolimatka, Tapio 2004. Kasvatus, arvot ja tunteet. Helsinki: Tammi.

Rajala, Ria 2007. Erityistä tukea tarvitseva oppilas koulun aamu- ja iltapäivätoiminnassa. Opetushallitus: Helsinki. Viitattu 21.1.2015.

http://www.oph.fi/download/124246_apip_erityista_tukea_tarvitsevat.pdf

Rissanen, Hanna i.a. Kaveritaidot -toiminta. Sosiaalisten taitojen harjoittelu.

Vammaispalveluhanke. Kolpeneen palvelukeskuksen kuntayhtymä.

Viitattu 16.3.2015. <https://www.innokyla.fi/documents/369207/5cea3095-02ff-43fd-bb3b-c6d74c2d5019>

Saarinen, Mikael 2002. Tunneälyn ja itsetuntemuksen työkirja. Helsinki: WSOY.

Salovaara, Reija & Honkonen, Tiina 2011. Rakenna hyvä luokkahenki. Jyväskylä: PS-kustannus.

Savolainen, Marja 2014. Autismin kirjon oppilas koulussa -opas. Aune-projekti & Autismi- ja Aspergerliitto ry. Viitattu 19.10.2014.

http://www.autismiliitto.fi/files/1249/Autismin_kirjon_oppilas_koulussa_ww4_painos.pdf

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2006/2012. Kehittämistyön menetelmiä. Ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arviointi. Viitattu 18.10.2014.

http://www.thl.fi/documents/966696/1449811/tiedonhankinnan_menetelmia.pdf/9ae697f0-8473-40ee-af00-8e4493ee2129

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos i.a. A. Taidelähtöiset menetelmät. Kasvun kumppanit.

Viitattu 1.11.2014. http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/tyon/menetelmat/taidelahtoiset_menetelmat

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos i.a. B. Toiminnalliset menetelmät. Lastensuojelun

käsikirja. Viitattu 11.1.2015. <http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet/muita-lastaja-perhetta-tukevia-palveluja-ja-tukitoimia>

Uusiautti, Satu & Määttä, Kaarina (toim.) 2013. How to study children? Methodological solutions of childhood research. Ethical perspectives on child research: Lapin Yliopisto.

Verner i.a. Tunteiden tunnistaminen. Kehitysvamma-alan verkkopalvelu. Viitattu

22.5.2014. <http://verneri.net/yleis/tunteiden-tunnistaminen>

Youtube i.a. Robin, Onnellinen. Ohjaus, käsikirjoitus ja kuvaus Kusti & Jaakko Manninen. Tunne Productions Oy 2014. Viitattu 21.10.2014.

<https://www.youtube.com/watch?v=WriqtZAwewI>

LIITTEET

Liite 1

Hyvä oppilaan huoltaja

LUPA TUNNETAITOTUOKIOIHIN OSALLISTUMISEEN

Yhteydenotto koskee opinnäytetyötäni, jonka toteutan yhteistyössä x-koulun erityisluokanopettajan kanssa. Opiskelen 3. vuotta Sosionomiksi Diakonia-ammattikorkeakoulussa ja teen parhaillaan opinnäytetyötäni tunnetaidoista ja tunteiden ilmaisusta arjen vuorovaikutustilanteissa. Suunnittelen ja ohjaan tuokiot sekä laadin tästä yhteenvedon.

Tunnetaitotuokiot koostuvat luovista (piirtäminen, maalaaminen, musiikki, elokuva, yms.) sekä kirjallisista ja suullisista harjoituksista. Tavoitteena on saada aikaan positiivinen kokemus käsittelemällä nuorten elämään liittyviä tunteita myönteisessä ilmapiirissä.

Olen vierailut luokassa esittäytymässä, joten olen oppilaille tuttu kasvo. Sovitimme tuokiot osaksi oppilaiden lukujärjestystä, eli osallistuminen ei aiheuta muutoksia kuljetuksiin tai koulupäivien keston. 45 minuutin mittaisia tuokioita on kuusi ja ne toteutuvat marraskuun aikana.

Opinnäytetyöprojektissa kunnioitan oppilaiden ehdotonta anonymiteettiä ja esille nousevat asiat pysyvät täysin luottamuksellisina. Pyydän teiltä huoltajana lupaa alaikäisen lapsenne osallistumisesta opinnäytetyöprojektiin. Palautathan lupapaperin opettajalle **10.10. mennessä!**

Lapseni **saa osallistua** tunnetaitotuokioihin.

Lapseni **ei saa osallistua** tunnetaitotuokioihin.

Porissa 26. syyskuuta 2014

Ystävällisin yhteistyöterveisin,

Niina Inberg

Sosionomi (AMK) -opiskelija

Liite 2

1 Tutustuminen & tunnekatseaus

	MITÄ TEEMME?	MITÄ TARVITSEMME?	TAVOITTEEMME
ALOITUS (5 min)	<ul style="list-style-type: none"> Istutaan piirissä tuolien kanssa Esittäydytään ohjaajalle (kerrotaan oma nimi) Ohjaaja kertoo lyhyesti, mistä tuokioissa on kyse 	<ul style="list-style-type: none"> Tuolit (valmiina luokassa) 	<ul style="list-style-type: none"> Ohjaaja ja oppilaat tutustuvat keskenään Auttaa orientoitumaan tuleviin tuokioihin
HARJOITE 1 Enkeli - kuvakortit (10 min)	<ul style="list-style-type: none"> Oppilaat valitsevat pöydälle asetetuista kuvakorteista yhden, joka kuvastaa heitä, harrastusta, ym. Esitellään kortit vuorotellen muille 	<ul style="list-style-type: none"> Enkelit -kuvakortit (Pesäpuu ry) 	<ul style="list-style-type: none"> Pohditaan kuvien kautta omaa itseä ja omia mieltymyksiä Suullisen harjoitteen avulla jaetaan muiden kanssa jotain itsestään Kuunnellaan muita
HARJOITE 2 Tunnepyörä (25 min)	<ul style="list-style-type: none"> Piirin keskelle asetetaan Tunnepyörämatto ja tunnekyltit Käydään läpi tunteita ja tapoja reagoida eri tilanteissa ohjaajan laatimien väittämien avulla Yhteistä keskustelua 	<ul style="list-style-type: none"> Tunnepyörämatto (150 x 150 cm) ja tunnekyltit (Pesäpuu ry) Ohjaajan laatimat väittämät erillisillä paperilapuilla 	<ul style="list-style-type: none"> Herätellään oppilaat pohtimaan tunteitaan ja reagointitapojaan arjessa eteen tulevien tilanteiden äärellä Keskustelun kautta vaihdetaan ajatuksia ja kuunnellaan muita
LOPETUS (5 min)	<ul style="list-style-type: none"> Siirrytään omille paikoille ja kuunnellaan kappale Kiitokset ja lopetus 	<ul style="list-style-type: none"> Valittu kappale, Robin – Onnellinen (Youtube) 	<ul style="list-style-type: none"> Keskitytään kappaleen kuuntelemiseen Rauhoitutaan omilla paikoillaan ennen tuokion päättymistä

Liite 3

2 Elävää kuvaa & aitoa tunnetta

	MITÄ TEEMME?	MITÄ TARVITSEMME?	TAVOITTEEMME
ALOITUS (5 min)	<ul style="list-style-type: none"> Istutaan omilla paikoilla Ohjaaja kertoo tuokion sisällöstä 		<ul style="list-style-type: none"> Virittäydytään päivän tuokioon
HARJOITE 1 Post it, show it! (10 min)	<ul style="list-style-type: none"> Jaetaan post it -laput Oppilaat kirjaavat lapuille kehuja ja positiivisia asioita, joita voi sanoa toiselle Laput luokan taululle Äänestys (3 ääntä/oppilas) Katsotaan luokan suosituimmat kehut Yhteistä keskustelua 	<ul style="list-style-type: none"> Post it -lappuja Kirjoitusvälineet Seinä/levy, johon laput voi kiinnittää (luokan taulu, seinä, ym.) 	<ul style="list-style-type: none"> Myönteisten asioiden ja kehujen pohdittaminen Millaisia asioita lähimmäiselle voi sanoa ja mitä itse haluaisit kuulla sinulle sanottavan? Empatia ja toisten huomioon ottaminen
HARJOITE 2 Elävän kuvan jäljillä (25 min)	<ul style="list-style-type: none"> Katsotaan lyhytelokuva (n. 5 min) Elokuvan jälkeen jaetaan kysymyspaperit Oppilaat saavat vastata kysymyksiin rauhassa (autetaan tarvittaessa) Käydään kysymykset läpi yhdessä keskustellen 	<ul style="list-style-type: none"> Lyhytelokuva Joni (Youtube) Tunteiden jäljillä -kysymyspaperi 	<ul style="list-style-type: none"> Pohditaan elokuvan tapahtumia, tulkitaan tunteita ja tapahtumia Samaistuminen elokuvan henkilöihin Pohditaan yhteisesti, kuinka itse toimisimme elokuvan kaltaisessa tilanteessa?
LOPETUS (5 min)	<ul style="list-style-type: none"> Kiitokset ja lopetus 	<ul style="list-style-type: none"> - 	<ul style="list-style-type: none"> -

Liite 4

3 Tunteita & tiimityötä

	MITÄ TEEMME?	MITÄ TARVITSEMME?	TAVOITTEEMME
ALOITUS (5 min)	<ul style="list-style-type: none"> Istutaan omilla paikoillaan, ohjaaja kertoo tuokion sisällöstä 		<ul style="list-style-type: none"> Virittäydytään päivän tuokioon
HARJOITE 1 Sinäkin voit auttaa -ryhmätehtävä (25 min)	<ul style="list-style-type: none"> Oppilaat jaetaan kolmeen ryhmään Ryhmille jaetaan tekstit (jokaisella eri), joiden avulla pohditaan ratkaisuja esitettyihin kysymyksiin Oppilaat vastaavat erilliselle paperille piirtäen tai kirjoittaen Ryhmät esittävät valmiit työt Yhteistä keskustelua 	<ul style="list-style-type: none"> Oppilaat siirtävät pulpetit ryhmiksi Tekstit (Cacciatore 2009, Kapinakirja): Taistelua tietokoneesta, Ristiriidat kavereiden kanssa, Nopeasti kasvanut tyttö A3 paperit, piirustus- ja kirjoitusvälineet 	<ul style="list-style-type: none"> Oppilaille on mahdollisuus jakaa mielipiteitä ja esittää toimintatapoja nuoria koskevissa asioissa Harjoitellaan ryhmätyöskentelytaitoja ja vuorovaikutusta Antaa nuorten oman äänen kuuluviin arkea koskettaviin asioihin
HARJOITE 2 Ideariihi (5 min)	<ul style="list-style-type: none"> Alustus seuraavaan tuokioon (kuvataide): "Meidän oma lippu" oppilaat voivat alkaa ideoimaan ja pohtimaan lipun ulkoasua ja siihen kirjoitettavaa "mottoa" (positiivinen sanoma) 	<ul style="list-style-type: none"> Ohjeistuspaperi kuvataidetuokiosta 	<ul style="list-style-type: none"> Yhteisöllisyys, yhteisen projektin suunnittelu "Mikä asia kuvastaa meidän luokkaamme?" Positiivisuus ja luokan myönteinen ilmapiiri
LOPETUS (5 min)	<ul style="list-style-type: none"> Kiitokset ja lopetus 	<ul style="list-style-type: none"> - 	<ul style="list-style-type: none"> -

Liite 5

4 Meidän oma lippu

	MITÄ TEEMME?	MITÄ TARVITSEMME?	TAVOITTEEMME
ALOITUS (5 min)	<ul style="list-style-type: none"> Edellisen tuokion loppuksi on ohjeistettu tuokion kulkua, voidaan ryhtyä heti toimeen 	<ul style="list-style-type: none"> Asetetaan luokkaan tuodut tarvikkeet käytettäväksi maalaamista varten 	<ul style="list-style-type: none"> -
HARJOITE 1 Maidän oma lippu (40 min)	<ul style="list-style-type: none"> Toteutetaan sormivärejä käyttäen luokalle oman lipun Lipussa tulee ilmetä jokin positiivinen ja luokan yhteishenkeä kuvaava motto Toteutetaan yhteisesti, eli jokainen osallistuu Lippu asetetaan (kuivumisen jälkeen) luokan seinälle näkyvälle paikalle 	<ul style="list-style-type: none"> Siirretään pulpetit ja tuolit seinustoilalle, jotta lattialle jää tilaa lipun maalaamiseen Suojataan lattia asianmukaisesti vahakankaalla Suuri paksu paperi (esim. A0 kokoinen) Sormivärit + muut tarvittavat välineet Lipun kiinnitykseen asianmukaiset välineet 	<ul style="list-style-type: none"> Luova ja toiminnallinen menetelmä, jossa työskennellään yhdessä luokan voimin Yhteisöllisyyden kokemus Toteutetaan jokin konkreettinen tuotos Miten jokainen osallistuu? Vuorovaikutuksen sujuvuus ja muiden huomioiminen
LOPETUS (5 min)	<ul style="list-style-type: none"> Luokan siistiminen ja pulpettien siirtäminen omille paikoilleen Kiitokset ja lopetus 	<ul style="list-style-type: none"> Siistimiseen tarvittavat välineet 	<ul style="list-style-type: none"> Autetaan toisia ja huolehditaan luokan siisteydestä

Liite 6

5 Mukana pelissä

	MITÄ TEHDÄÄN?	MITÄ TARVITAAN?	TAVOITTEEMME
ALOITUS 5 (min)	<ul style="list-style-type: none"> Ohjaaja kertoo tuokion kulusta 		<ul style="list-style-type: none"> Virittäydytään päivän tuokioon
HARJOITE 1 Sopivasti solmussa! 20 (min) → samanaikaisesti harjoite 2	<ul style="list-style-type: none"> Oppilaat jaetaan kahteen ryhmään (4 x 2) Twister-peli (2-4 pelaajaa) Pelivälineenä on oma keho Puolessa välissä tuokiota ryhmät vaihtavat pelejä 	<ul style="list-style-type: none"> Twister-peli Avaraa tilaa, jossa pelata Hyvää pelihenkeä ja yhteistyötä 	<ul style="list-style-type: none"> Yhteistyö-, kommunikointi- ja vuorovaikutustaitojen harjoittelu Pelin sääntöjen hahmottaminen Miten oppilas reagoi voittoon/häviöön?
HARJOITE 2 Värikkäät lätyt! 20 (min) → samanaikaisesti harjoite 1	<ul style="list-style-type: none"> "Lättympeli" (4 pelaajaa) Tarkkuutta ja keskitymiskykyä vaativa seurapeli 	<ul style="list-style-type: none"> "Lättympeli" (tarkkuusheittopeli) Avaraa tilaa, jossa pelata Hyvää pelihenkeä ja yhteistyötä 	<ul style="list-style-type: none"> Yhteistyö- ja keskitymiskykytaitoja Pelin sääntöjen hahmottaminen Miten reagoi voittoon/häviöön?
LOPETUS 5 (min)	<ul style="list-style-type: none"> Pelien kokoaminen ja pulpettien siirtäminen paikoilleen Kiitokset ja lopetus 	<ul style="list-style-type: none"> - 	<ul style="list-style-type: none"> -

Liite 7

6 Yhteisen pöydän äärellä

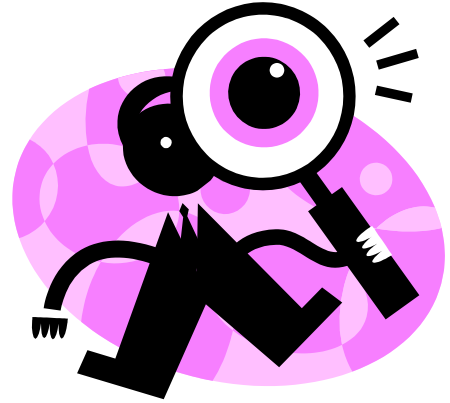
	MITÄ TEEMME?	MITÄ TARVITAEMME?	TAVOITTEEMME
ALOITUS Valmistelut (15 min)	<ul style="list-style-type: none"> Ohjaaja ja kaksi luokan vapaaehtoista oppilasta valmistelevat kahvit valmiiksi välitunnilla ennen tuokion alkua 	<ul style="list-style-type: none"> Sopiva tila, jossa iltapäiväkahvit voidaan viettää (monitoimitila, jossa on keittiötarvikkeita ja tarpeeksi istumatilaa) Ruuat, juomat ja tarvittavat astiat 	<ul style="list-style-type: none"> Harjoitellaan arjen jokapäiväisiä taitoja mm. kahvinkeittoa, pöydän kattamista, ruuan esille asettamista, yhteistyötaitoja ja vastuun kantamista
HARJOITE 1 Iltapäiväkahvit 40 (min)	<ul style="list-style-type: none"> Luokka ja opettaja saapuvat iltapäiväkahville ja asettautuu katetun pöydän ääreen Tarjottavien hakeminen kukin omalla vuorollaan Yhteistä keskustelua (vapaamuotoisesti) Ohjaaja esittää tarvittaessa kysymyksiä ja pitää yllä keskustelua 	<ul style="list-style-type: none"> Sopiva tila, jossa iltapäiväkahvit voidaan viettää (monitoimitila, jossa on keittiötarvikkeita ja tarpeeksi istumatilaa) Ruuat, juomat ja tarvittavat astiat Hyvää yhteishenkeä 	<ul style="list-style-type: none"> Vuorovaikutustaitojen harjoittelua Hyvien pöytätapojen hallinta Mielekäs ja luokan yhteisöllisyyttä korostavana lopetus syksyn tuokioille
LOPETUS 5 (min)	<ul style="list-style-type: none"> Ohjaaja ja kaksi vapaaehtoista oppilasta siistivät tilan muiden lähdettyä Edistää vastuun kantamista 	<ul style="list-style-type: none"> Siistimisvälineet Reipasta mieltä 	<ul style="list-style-type: none"> Siistitään tila ja kantetaan vastuu tilan siisteydestä Aloitettun työn loppuun saattaminen ja kiitos hyvästä vastuun kantamisesta

Liite 8

Tunnetaitotuokioiden oman ohjauksen havainnointilomake

Päivämäärä

Tuokion nimi

1. Miten tuokio mielestäni toteutui käytännössä
(mikä onnistui, mikä oli yllättävää, missä jouduttiin
soveltamaan, oliko kohderyhmä huomioitu, ym.)?

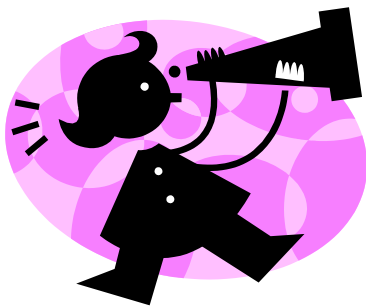
2. Kuvaile tuokion yleistä tunneilmapiiriä
(vapautunut, positiivinen, apaattinen, innostunut, levoton, aggressiivinen, ym.)

3. Millaista oli vuorovaikutus oppilaiden välillä ja kanssani toteutunut kommunikointi?
(vuorovaikutusta/kommunikointia ei ollut, se oli innostunutta ja aktiivista, aggressiivista,
luokassa ilmeni kiusaamista, ilmapiiri oli positiivinen ja rauhallinen, ym.)

4. Miten oppilaat osallistuivat tuokion harjoituksiin?

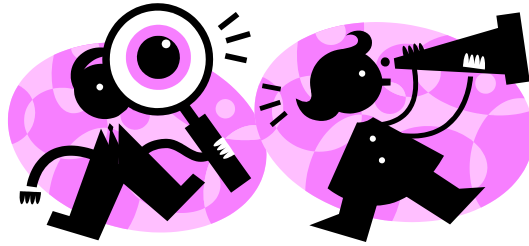
Miten havaintojeni mukaan arvioin harjoitusten soveltuvuutta erityistä tukea tarvitseville 5. – 6. luokan nuorille?

5. Miten kehittäisin tuokiota, jos pitäisin sen uudelleen?

6. Miten koen tunne- ja vuorovaikutusharjoitteiden tarpeellisuuden erityiskoulun arjessa?

Liite 9

Vinkkejä tunnetaitotuokion havainnointiin

Opinnäytetyöni ”Kyllä maailmaan tunteita mahtuu” - Tunnetaitotuokioiden suunnittelu ja toteutus erityistä tukea tarvitseville 5. – 6. luokan oppilaille muodostuu kuudesta tuokiosta. Arviointi- ja analysointimenetelmänä käytän havainnointia. Seuraavassa teemoja, joita toivon sinun opettajana/ohjaajana huomioivan tuokioiden aikana.

1. Harjoitteiden toteutuminen, luontevuus ja sujuvuus

Mikä onnistuu, missä joudutaan soveltamaan, miten tuokio etenee, ym.

2. Tuokioiden tunneilmapiiri

Miten oppilaat asennoituvat tuokioon, onko ilmapiiri positiivinen, levoton, ym.

3. Oppilaiden vuorovaikutus ja toisten huomioon ottaminen

Havainnoi oppilaiden keskinäistä kommunikointia ja toisten huomioimista sekä mahdollisia erimielisyyksiä harjoitteiden aikana.

4. Harjoitteiden kohderyhmälähtöisyys ja harjoitteet

Arvioi havaintojesi pohjalta tunne- ja vuorovaikutusharjoitteiden soveltuvuutta erityistä tukea tarvitseville 5. – 6. luokan nuorille.

5. Ohjaajan vuorovaikutus ja rooli oppilaiden kanssa

Havainnoi ohjaajan vuorovaikutusta, oppilaiden erilaisuuden ja yksilöllisyyden huomioimista sekä ammatillisuutta.

Yhteistyöstä kiittäen

Niina Inberg, sosiaalialan koulutusohjelma

Liite 10

Tunnetaitotuokioiden opettajan havainnointilomake

Päivämäärä

Tuokion nimi

1. Miten tuokio mielestäsi toteutui käytännössä

(mikä onnistui, mikä oli yllättävää, missä jouduttiin soveltamaan, oliko kohderyhmä huomioitu, ym.)?

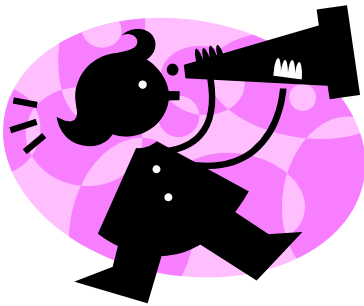
2. Kuvaile tuokion yleistä tunneilmapiiriä.

(vapautunut, positiivinen, apaattinen, innostunut, levoton, aggressiivinen, ym.)

3. Millaista oli vuorovaikutus oppilaiden välillä ja kommunikointi ohjaajan kanssa?

(vuorovaikutusta/kommunikointia ei ollut, se oli innostunutta ja aktiivista, aggressiivista, luokassa ilmeni kiusaamista, ilmapiiri oli positiivinen ja rauhallinen, ym.)

4. Miten oppilaat osallistuivat tuokion harjoituksiin? Miten havaintojesi mukaan arvioit harjoitusten soveltuvuutta erityistä tukea tarvitseville 5. – 6. luokan nuorille?

5. Miten kehittäisit tuokiota, jos se pidettäisiin uudelleen?

6. Miten koet tunne- ja vuorovaikutusharjoitteiden tarpeellisuuden erityiskoulun arjessa?

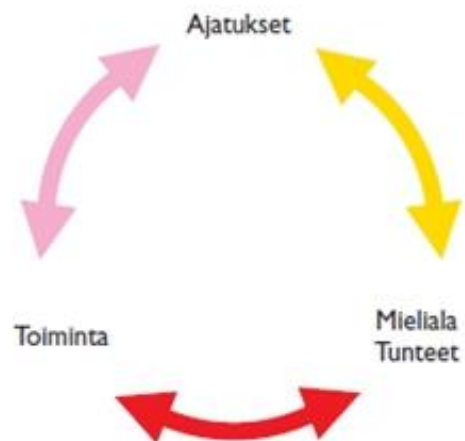
Kiitos toteuttamastasi yhteistyöstä!

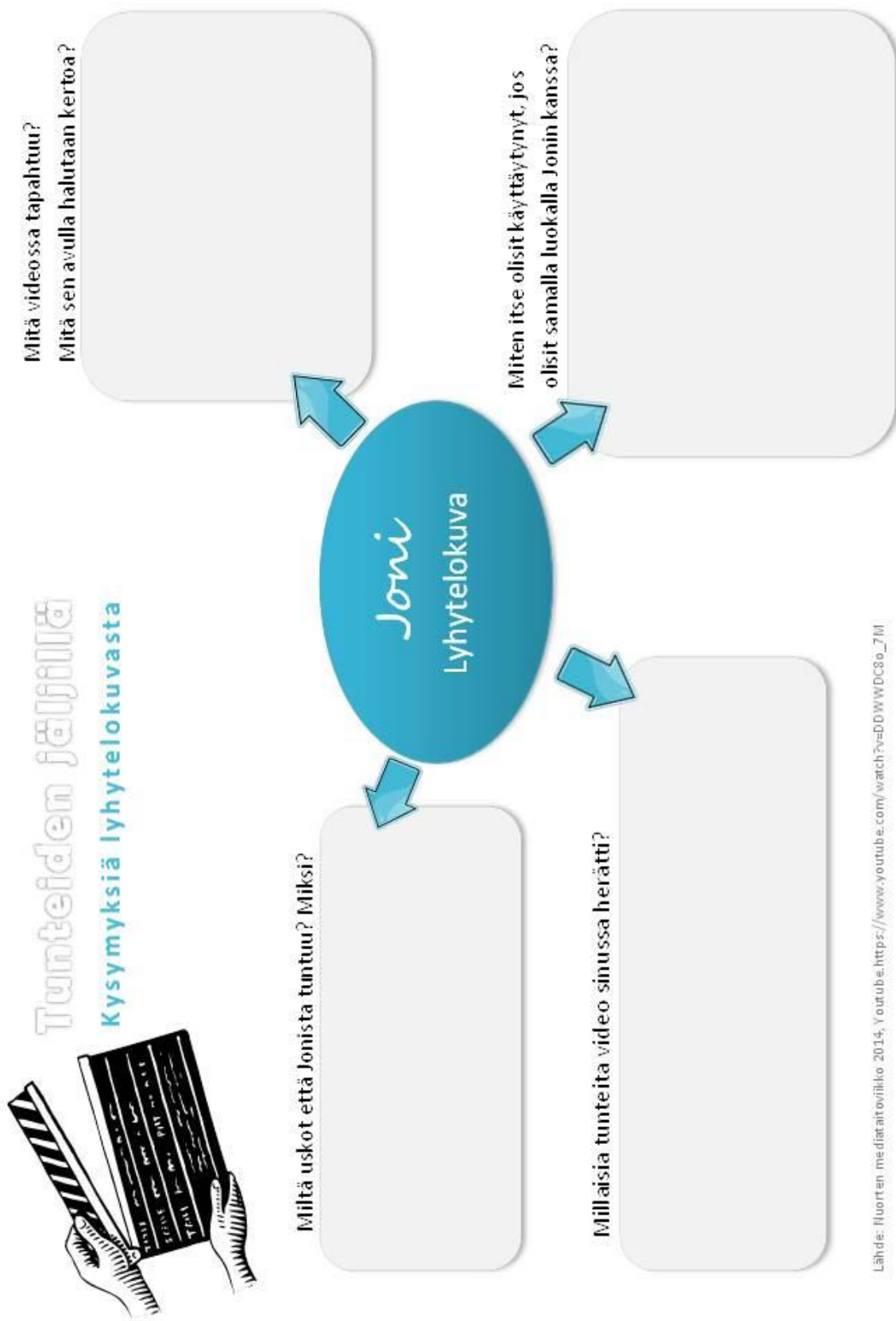
Liite 11

Tunteita, toimintaa ja tuumailuja

Tutustuminen & tunnekatsaus –tuokiossa (1. tuokio) hyödynnettiin Tunnepyörää (Pesäpuu ry) seuraavia väittämiä esittämällä. Hyvän arjen kehä -mallin tavoin väittämien avulla pyrittiin tuomaan esille kuinka tunteet, toiminta ja ajatukset vaikuttavat toisiinsa.

- Sinun täytyy pitää esitelmä luokan edessä.
- Esiinnyt koulun joulujuhlissa pääroolissa ja esitys on juuri alkamassa.
- Pyydät kotona rahaa uuden vaatteen ostamiseen, mutta et saa sitä.
- Uusi puhelin putoaa taskustasi asvaltille ja hajoaa.
- Saat kehuja äidiltä/isältä kun olet siivonnut oman huoneesi.
- Saat kutsun ystäväsi syntymäpäiväjuhliin.
- Luokkaan tulee uusi oppilas.
- Puhelimen käyttö koulussa on kiellettyä.
- Sinun on käveltävä kotiin lähellä asuvan kaverisi luota, mutta ulkona on jo pimeää.
- Olet unohtanut tehdä läksysi.
- Näet kun joku heittää luontoon roskan.
- Näet hämähäkin luokan lattialla.
- Näet kun luokkatoveriasi kiusataan koulun käytävällä.
- Sisaresi saa enemmän viikkorahaa kuin sinä.
- Suoriudut matematiikan kokeesta paremmin kuin odotit.
- Huomaat kesken koulupäivän että olet pukeut paidan aamulla nurin päin.
- Joudut odottamaan vuoroasi kassajonossa.
- Paras kaverisi on pahoittanut mielesi.
- Nettiyhteys ei toimi.
- Saat kuulla että joku läheisesi on kuollut.
- Ystäväsi tulee halaamaan sinua.
- Häviät välitunnin sählyottelussa.
- Puhut pahaa (juoruilet) kaverisi selän takana jollekin toiselle.
- Joku kehuu sinua.
- Lähdet kouluun ja huomaat että kotiavain jäi sisälle.
- Ihastuksesi tukee puhumaan sinulle.
- On perjantai ja viikonloppu alkaa.
- Yrität keskittyä tehtävään, mutta luokassa on kova meteli ja hälinä.
- Kerrot vitsin ja saat muut nauramaan.
- Pidät ovea auki iäkkäälle rouvalle.

Liite 13

OHJEET

1. Lukekaa teksti
2. Keskustelkaa ryhmässä, millaisia neuvoja antaisitte pojan äidille/isälle.
3. Kirjoittakaa ehdotukset paperille. Voitte myös piirtää ja käyttää värikyniä.
4. Valmiit ehdotukset esitellään muulle luokalle tunnin lopuksi.

Nopeasti kasvanut tyttö

12-vuotias tyttömme on kotona iloinen ja reipas, juttelee ja kertoilee asioita. Kavereita ei kuitenkaan ole montaa ja läheisin ystävä muutti kesällä toiselle paikkakunnalle. Yritin varoitella muutosta etukäteen, koska tytöt olivat aina vain toistensa kanssa. Muutto oli tyttärelle kova paikka.

Koulussa hän on usein yksin ja pelkää, että joku nauraa hänelle.

Hän on aina ollut arka ja nyt tilanne näyttää pahentuneen. Hänelle on myös koulussa huomauteltu negatiiviseen sävyyn pituudesta (170cm) ja hoikkueudesta. Hän näyttää ottavan asian huumorilla, mutta varmasti jotkin asiat ovat pahoitaneet hänen mielensä. Tytön ilme kirkastuu heti kun joku soittaa hänelle, mutta yleensä soittaja on koulukaveri, joka kysyy läksyistä. Tyttärelläni on juttuseuraa vain hänen harrastuksissaan. Mikä voisi auttaa tyttöäni?

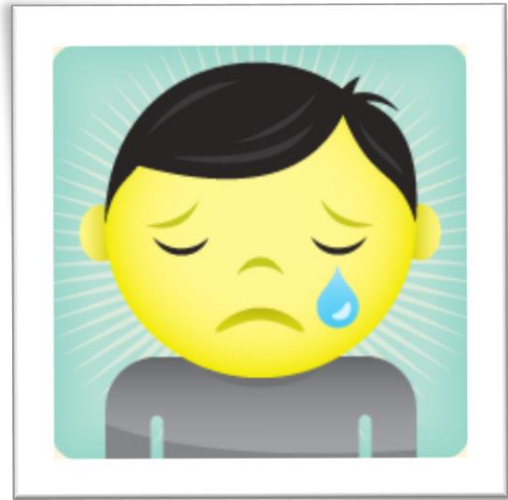
Muokattu alkuperäisestä tekstistä Raisa Cacciatore 2009. Kapinakirja, s. 68.

OHJEET

1. Lukekaa teksti
2. Keskustelkaa ryhmässä, millaisia neuvoja antaisitte pojan äidille/isälle.
3. Kirjoittakaa ehdotukset paperille. Voitte myös piirtää ja käyttää värikyniä.
4. Valmiit ehdotukset esitellään muulle luokalle tunnin lopuksi.

Ristiriidat kavereiden kanssa

Meidän 10-vuotias poikamme on herkkä ja näyttää tunteensa itkien joskus helposti. Hänellä on vaikeuksia luokkakavereiden kanssa. Luokan toiset pojat ilkkuvat, nimittelevät ja keksivät perättömiä syytöksiä. Opettajiin on oltu asiasta yhteydessä, mutta vähäisin tuloksin. Olemme saaneet myös palautetta, ettei poika tiedä, miten olla kaveri toisten kanssa. Kiusatuksi tuleminen johtuisi siis pojan sosiaalisten taitojen puutteesta.

Vanhemmista tuntuu pahalta kun poika itkee koulupäivän tapahtumia. Poika on joskus myös törmäyskurssilla opettajien kanssa. Poika on harrastanut itsepuolustuslajeja ja on huolissaan, että satuttaa vihastuksissaan kiusaajia jonain päivänä. Harrastusten kautta saadut kaverit ovat pojalle tärkeitä, eikä heidän kanssaan ole ongelmia.

Pitäisikö yrittää ”kovettaa” poikaa vai miten pitäisi puuttua tilanteeseen koulussa?

Muokattu alkuperäisestä tekstistä Raisa Cacciatore 2009. Kapinakirja, s. 77.

OHJEET

1. Lukekaa teksti
2. Keskustelkaa ryhmässä, millaisia neuvoja antaisitte pojan äidille/isälle.
3. Kirjoittakaa ehdotukset paperille. Voitte myös piirtää ja käyttää värikyniä.
4. Valmiit ehdotukset esitellään muulle luokalle tunnin lopuksi.

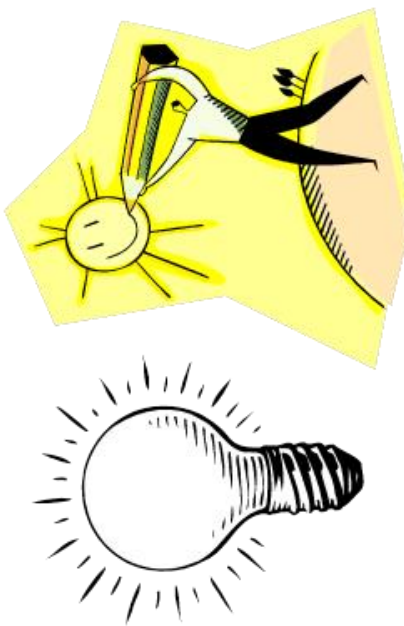
Taistelua tietokoneesta

Olen huolissani poikani sosiaalisesta elämästä – tai sen puutteesta. Poika on aina viihtynyt tietokoneen ääressä ja hänellä on itse ostettu kone huoneessaan. Koulu on alkanut sujua kehnosti. Ongelma on, että poika on kaiken aikaa koneella, jopa syödessään. Hän ei käy juuri missään, kaverit ovat netissä ja he pelaavat välillä yötä myöten peljään. Silloin tällöin pojat kokoontuvat viikonlopuksi jonkun luo pelaamaan, sinnekin otetaan tietysti tietokone mukaan.

Olemme yrittäneet sopia, että arkisin kone sammuu viimeistään klo 23. Välillä katkaisemme netin, mutta poika järjestää yhteyden katkaisemisesta sellaisen metelin, että siihen heräävät nuoremmat sisarukset ja naapuritkin. Sopimuksia hän ei noudata, vaan uhkailee, ettei mene kouluun jos nettiyhteys katkaistaan. Tekisi mieli katkaista koko laajakaista, mutta se ei tunnu reilulta. Tuntuu, että internet on saanut yliotteen pojasta, enkä tiedä mitä tehdä. Mikä neuvoksi?

Muokattu alkuperäisestä tekstistä Raisa Cacciatore 2009. Kapinakirja, s. 152.

1 IDEOIDAAN YHDESSÄ

- o Suunnitelkaa luokalle **positiivinen motto**
- o **Motto on lyhyt iskulause**, esimerkiksi
"Onni ei tule etsien vaan eläen"
"Carpe diem – tartu hetkeen"
- o Voitte valita esimerkiksi **äänestämällä**, mikä motto vallitaan

2 TOTEUTETAAN TIIMISSÄ

- o **Maalattaa** luokan lippu yhteistyönä
- o Käyttää värejä ja mielikuvitusta – nyt on **lupa olla luova!**
- o **Kirjoittakaa** suunnitelmanne motto lipun keskelle
- o Valmis lippu ripustetaan **luokan seinälle**